

BİLGİ NOTU/FACT SHEET

EPI 2015 Tavsiyelerinin uygulanması/implementation of the recommendations of UPR - 2015

ÇALIŞMA HAKKI

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği- Örgütlenme Özgürlüğü – İfade Özgürlüğü - Ekonomik ve Sosyal Haklar Genel Tavsiyeleri Bağlamında

OHAL Sürecinde Hak Kayıpları ve Mağduriyetleri Araştırması Final Raporu¹

15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminin ardından ilan edilen olağanüstü hal (OHAL) yönetimi ikinci yılını doldurduğu şu günlere kadar 7 (yedi) defa uzatıldı, çıkarılan 36 (otuz altı) KHK ile siyasi, ekonomik ve toplumsal hayata dair pek çok düzenleme yapıldı. Bunun yanı sıra kamu sektöründe KHK ile ihraç edilme ya da sözleşme uzatmama yoluyla, özel sektörde özel sağlık ve eğitim kurumları ile üniversiteler dahil olmak üzere pek çok iktisadi işletmenin kapatılması ya da bu işyerlerine kayyım atanması nedeniyle binlerce kişi işsiz kaldı; onlarca sivil toplum ve basın kuruluşu kapatıldı; 100'e yakın belediyeye kayyım atanarak yerel yönetime katılım mekanizmalarına ve yerel hizmet sunumuna müdahale edildi. Bu süreçte hak kayıpları ve mağduriyetler ortaya çıktı.

İHOP tarafından yürütülen **OHAL Sürecinde Hak Kayıpları ve Mağduriyetleri Araştırması**, OHAL kapsamında alınan hukuki tedbirlerin ortaya çıkardığı özellikle ekonomik, kültürel ve sosyal haklar alanındaki hak kayıplarının kapsamı ve çeşitliliği ile bu kayıplara bağlı olarak yaşanan bir dizi olası mağduriyetlerin niteliğinin belirlenmesi hedefiyle yola çıktı. Bu bağlamda araştırma, OHAL sürecinde öncelikle bireyler olmak üzere, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler düzleminde yaşanan hak kayıpları ve mağduriyetlerin ortaya çıkarılmasını konu almaktadır.

¹ Sorumluluk Reddi:

Bu bilgi notu, Avrupa Birliği İnsan Hakları ve Demokrasi hibe programı kapsamında desteklenen Evrensel Periyodik İnceleme Tavsiyelerinin Uygulanmasının İzlenmesi projesi kapsamında Kapasite Geliştirme Derneği tarafından hazırlanmıştır. Avrupa Birliği, Bilgi Notunun içeriğinden hiçbir biçimde sorumlu kılınmaz.

Araştırma Yöntemi, Kapsamı ve Uygulama Alanı

29 Eylül 2017 tarihinde **Ankara**'da İHOP ofisinde araştırmada yer alacak araştırmacı akademisyenler ve danışman niteliği taşıyan akademisyen ve uzmanlarla, kapsam ve yöntem belirleme amaçlı bir atölye çalışması yapılmıştır. Toplantı sonucunda aşağıda belirtilen araştırma başlıkları ve araştırmanın yürütüleceği iller belirlenmiştir.

- a. Çalışma koşullarına ve kamu çalışanlarına dönük OHAL tedbirlerine bağlı hak kayıplarının ve mağduriyetlerin tespiti.
- b. Dezavantajlı toplumsal kesimlere dönük ihtiyaçlar politikası üreten ve temsil olanağı sağlayan sivil toplum kuruluşlarının kapatılmasına bağlı mağduriyetlerin ortaya çıkarılması.
- c. Kayyım atanan belediyelerde, yerel yönetime siyasal katılım mekanizmaları ve yerel yönetim hizmetlerinde ortaya çıkan sorunların ve mağduriyetlerin belirlenmesi.

Araştırma kapsamında Diyarbakır, Mardin, Ankara, Kocaeli ve İzmir illerine gidilmesi planlanmıştır. Adı geçen illerde, OHAL tedbirlerinin kapsamını temsil edebilecek niteliklere sahip olan ve amaca dönük olarak seçilen bireyler, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerde çalışanlar ile görüşmeler yapılmıştır. Saha çalışmasında keşfedici ve betimleyici çalışma tipleri (exploratory and descriptive type of studies) bir arada kullanılmıştır. Keşfedici çalışma tipi ile araştırma konusuna yakınlık sağlanması ve niteliksel veri toplamak üzere uygulanacak olan odak grup görüşmeleri ve derinlemesine mülakatların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu derinlemesine mülakatlar ve odak grup görüşmelerinde, esas olarak OHAL sürecinde "gerçekte ne olduğuna" dönük ayrıntılı yanıtlar toplanmaya çalışılmıştır.

Araştırma Kapsamında Yürütülen Faaliyetler

Araştırma kapsamında bugüne kadar gerçekleştirilen faaliyetler şu şekildedir:

1) 29 Eylül 2017 tarihinde **Ankara**'da İHOP ofisinde İHOP çalışanları, araştırmada yer alacak araştırmacı akademisyenler ve danışman niteliği taşıyan akademisyen ve uzmanlarla, yukarıda belirtilen atölye çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın kolaylaştırıcılığını İHOP Genel Koordinatörü Feray Salman yapmış, toplantıya 7 akademisyen, bir STK uzmanı ve 2 İHOP çalışanı katılmıştır.

2) 10-12 Kasım 2017 tarihleri arasında **Diyarbakır** ve **Mardin**'de araştırma açısından bir ön/pilot çalışma olarak düşünülen ilk ziyaretler ve görüşmeler yapılmıştır. Araştırma grubundan 3 kişinin yer aldığı bu çalışmanın Mardin ayağında, kayyım atanmış yerel yönetimlerde çalışırken KHK ile kamu görevinden ihraç edilmiş ya da sözleşmesi uzatılmamış 5 kadın kamu çalışanıyla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşme yapılan kadınlardan biri hariç hepsi kayyım atanmış belediyelerde çalışırken işsiz kalmıştır. 3'ü KHK ile kamu

görevinden çıkarılmıştır, 2'sinin ise OHAL tedbirleri kapsamında kayyım atanmış belediyede çalışırken sözleşmelerine son verilmiştir. KHK ile ihraç edilenlerin 3'ü de yıllardır yerel yönetimlerde görev yapan kadrolu (657'li) memurlardır. Diğer 2'si ise sözleşmeli personel konumundadır. Çalışmanın Diyarbakır ayağında bu ilde faaliyet gösterirken KHK ile kapatılan 3 derneğin eski yöneticileriyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Buradaki çalışmalar araştırmanın bütün başlıkları açısından katkı sağlamıştır.

3) 14 Aralık 2017'de **Kocaeli'**nde KHK ile kamu görevinden ihraç edilen 2'si Maliye Bakanlığı taşra teşkilatı çalışanı, 2'si öğretmen, 2'si yerel yönetim çalışanı olmak üzere toplam 6 erkek kamu çalışanıyla derinlemesine mülakat ve KHK ile kapatılmış bir yerel gazetenin 6'sı muhabir 8 çalışanı ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. 4 araştırmacının yer aldığı bu görüşmeler, araştırmanın ilk başlığı (a) açısından katkı sağlamıştır

4) 18 Aralık 2017'de **Ankara'**da KHK ile kamu görevinden ihraç edilen 14 kadın kamu çalışanı ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bunlardan 4'ü dışında hepsi merkezi yönetime bağlı kurumların merkez ya da taşra teşkilatlarında görev yapmıştır; 3'ü yerel yönetim çalışanıdır, biri ise öğretim elemanıdır. 2 araştırmacının yer aldığı bu görüşmeler, araştırmanın (a) ve (c) başlıkları açısından katkı sağlamıştır.

5) 17-18 Mart 2018 tarihlerinde **İzmir'de**, 12'si KHK ile kamu görevinden ihraç edilmiş, 2'si sözleşmeleri uzatılmayarak işine son verilmiş 14 kamu çalışanıyla görüşme yapılmıştır. Görüşmelere katılan 14 kamu çalışanının 3'ü öğretmen, 4'ü akademisyen, biri hemşire ve biri de heykeltıraştır; diğerleri merkezi yönetime bağlı kurumların merkez ya da taşra teşkilatlarında görev yapmıştır. Görüşülen kişilerden 8'i kadın, 6'sı erkektir. 6 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmış, 8 kişi ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. 2 araştırmacının yer aldığı bu görüşmeler araştırmanın ilk başlığı (a) açısından katkı sağlamıştır.

Araştırma Bulguları

Araştırma sırasında yapılan görüşmeler, OHAL sürecinde bireyler, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler boyutunda yaşanan hak ihlalleri ve mağduriyetleri göstermektedir. Görüşmeler belli bir sayıda olmakla birlikte, yaşanan genel durumu yansıtmaya özelliğine sahiptir. Bu anlamda süreç içinde çeşitli raporlarla kamuoyuna yansıyan OHAL tedbirlerinin yol açtığı hak ihlallerinin "gerçekte" nasıl yaşandığına ve ne gibi mağduriyetlerin ortaya çıktığına dair fikir vermektedir. Araştırma sırasında yapılan detaylı görüşmelerin sağladığı veriler hem belli bir değerlendirme yapılmasına imkân sağlamakta hem de daha sonraki belli bir hak ihlaline, mağduriyete ya da duruma/temaya odaklanacak araştırmalar için yol açmaktadır. Aşağıda araştırmanın başında belirlenen başlıklara göre, görüşmelerin ortaya çıkardığı hak ihlalleri ve mağduriyetler anlatılmaktadır.

I. Çalışma koşullarına ve kamu çalışanlarına dönük OHAL tedbirlerine bağlı hak kayıpları ve mağduriyetler

İşten çıkarılma süreci ve hemen öncesinde işyerinde yaşanan hak ihlalleri

KHK ile ihraç edilme, kurum tarafından veya kayyım yönetiminin kararı yoluyla iş sözleşmesinin uzatılmaması ya da KHK ile işyerinin kapatılması nedeniyle işten çıkarılma başta çalışma hakkı olmak üzere pek çok ekonomik ve sosyal hak açısından ihlaller ve mağduriyetler yaratmıştır. İki yıldır OHAL sürecinde yaşananlar, işten çıkarılan kişiler açısından zor bir deneyim olmuştur, olmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin tümü eğitimlerinin ve taşıdıkları niteliklerin bir sonucu olarak işlerine hak ederek girdiklerini ve ilerlediklerini; özellikle çalışma geçmişi uzun olanların belirttiği üzere işlerini layığıyla yaptıklarını ve soruşturma bile geçirmediği gibi takdir edildiklerini, çalışma arkadaşları ile iyi ilişkilerinin olduğunu; çevrelerinde saygı gördüklerini ve bir itibarlarının olduğunu; nihayetinde OHAL sürecinde soruşturmalar ve işten çıkarılmayla bütün bunların hiçe sayılmasına tepki duyduklarını ifade etmiştir.

“Ben ihracın ne olduğunu bile anlamadım önce. Çünkü ben okudum, çalıştım, bütün sınavları geçip bu işe girdim. Emeğimin hakkıyla aldım, o yüzden bütün haklarım nasıl geri alınır diye şaşırdım. Kim kimi nereden atıyor diye anlamaya çalıştım. Bu benim hakkımdı çünkü.” (N2., Mardin)

“Otuz yıldır çalışıyordum, hakkımda hiçbir soruşturma ya da kovuşturma yoktu. Tam da taltif edici bir göreve getirilirken ihraç edilmiş oldum. OHAL süreci boyunca bu görevime devam ediyordum, yani bu süreçte de bazı hususi bilgilere hâkim idim. Ancak birdenbire hiçbir gerekçe ileri sürülmeden ihraç edildim. Ben çalışırken farklı görüşlerde olabiliriz, ama iş ahlakı olarak oturduğum masanın hakkını vermem gerekiyor diye düşünüyordum. Kurumda yöneticiydim. Hiçbir gün 8’i 10 geçe bile işe gelmedim, her gün 5’i 10 geçe çıktım. Belki de bir ihbarla oldu, ama bir duyumla, söylemlerle ihraç edilmek bana zor geldi. Sıradan bir memur değildim. Görevde iken denetim yaptığım şirketlerle bir takım işlere girseydim, maaşımdan çok fazlasını kazanırdım. Ben mi yanlış yaptım, bunlar mı doğru yapıyor diye düşünüyor insan.” (Ş., Kocaeli)

“Bakanlığın rutin çalışmaları dışında gönüllü çalışmalar da yapıyordum. Bir sürü takdir ve teşekkür belgem var. Bakanlık düzeyinde, genel müdürlük düzeyinde takdirler aldım.”, (M1., İzmir).

“Kuruma ilk girdiğim yıllarda ilk fırsatta ayrılıyorum diyordum, yıllar geçti. Öte yandan, işimi çok iyi yapıyordum, derecem hep A idi. Atıldık, iyi de oldu demek lazım. Biz aslında kamusal işler yapıyorduk, o yüzden o kurumların, hizmetlerin hâlâ iyi olmasına uğraşıyoruz. Güvenceli, kamusal hizmet için fedakârlık yapmak gerekiyor.” (Ö., İzmir)

İşlerine son verilen kamu çalışanları, özellikle de uzun yıllardır kadrolu olanlar, görece güvenceli bir çalışma rejimi içinde hayatlarını sürdürmüş ve geleceklerini planlamıştır. Dolayısıyla işleri ile ilgili herhangi bir hata ya da kusurları olmadan, bazı örneklerde herhangi bir soruşturma bile geçirmeksizin bir gün içinde işsiz ve güvencesiz bir duruma düştükleri için şaşkınlık, bir tür inanamama ya da kabullenememe yaşamaktadırlar. Görüşülen bütün kamu çalışanları, başta kayyım atanan belediyelerin çalışanları olmak üzere, daha önce tanık oldukları bütün sıkıntılı koşullara -işyeri çalışma düzeninin OHAL süreci ile birlikte değişmesi, işine son verilen kişinin muhalif kimliği nedeniyle işyerinde daha önce çeşitli sorunlar yaşamış, soruşturmalar geçirmiş olması, aile ve yakın çevrede açığa alınma, ihraç edilme gibi benzer deneyimlerin yaşanması vb.- rağmen, ihraç edilmeyi ya da işten çıkarılmayı kendileri için beklemediklerini belirtmiştir.

“Yine de bu şekilde işten çıkarılmayı beklemiyordum, şaşırdım. Hakkında adli soruşturma olanlar için, 10 Ekim eylemine gidenler için gönderirler diye düşünüyorduk, konuşuyorduk.” (S2., Mardin)

“Yine de ihracı hiç tahmin edemedik. Bir yandan bekliyorduk ama yine de olunca şaşırdık. Çünkü belediye başkanımızın siyasi kimliği, geçmişi ve saygınlığı nedeniyle bir sorun çıksa bile, bunun kayyım olmayacağını düşünüyorduk.” (N2., Mardin)

“İhraç edilmek ilk anda soğuk duş gibi geldi. Hiçbir kusurum olmadı; bir suç işlemeden, hırsızlık yapmadan onurlu bir şekilde yaşamışsınız. Sonra ihraç ediliyorsunuz.” (S., Kocaeli)

“Memurluğa uygun değildir denilerek ihraç edildim. Bu ne demek, hep sorguluyorum.” (N., Ankara)

“Niye sadece biz diyorum bir yandan. Sendikalıydım ama çok aktif değildim. Ankara Üniversitesi’nden 100’den fazla imzacı vardı, ama 8 kişi falan atılmıştık. Anlaşılan iki soruşturması olanları atmıştı.” (E2., İzmir)

Kamu çalışanları arasında daha önce işyerinde idari soruşturma geçirdikleri, siyasi görüş ve eylemlerinden dolayı adli davaları ve hapis cezaları olduğu, açığa alındıkları, sürgüne gönderildikleri, hatta daha önce işten çıkarılmış oldukları için ya da OHAL sürecinin genel gidişatını değerlendirip öngörüle bulunarak kendisi hakkındaki ihraç ya da sözleşmenin uzatılmaması kararını bekleyenler de vardır. Bu kişiler başlangıçta çok şaşırmadıklarını söylese de, görüşme ilerledikçe haksızlığa uğramış olmaya dair kabullenememe ve öfke duygularını ifade etmiştir.

“15 Temmuz sonrası OHAL sürecinde susmadık. Ama işyerinde suskunluk vardı, iş yükü vardı, keyfi izin vermeme vardı. Bir keresinde başhemşire ile hukuksuz davranıyorsunuz diye tartıştım.”

Bir yandan da atılırsam ne yapabilirim diye düşünüyordum zaten, şaşırmadım o yüzden.” (G., İzmir).

“Önce kuruma 40 kişilik bir listenin geldiği söylendi. Biz atılacağımızı biliyorduk. 25 Kasım SGK’da yapılandırma için son gündü. Ben kararı öğrenince çok mutlu oldum. Zaten, önceden de herkes sen varsın listede diyordu. Öfke de var, rahatlama da var.” (M2., İzmir)

“Soruşturma geçirmişt看 ihraç edilmeden önce. O yüzden bekliyordum.” (S., İzmir)

“Ben ihraç kararını en büyük ödül diye düşünüyorum. Meslek hayatımda teşekkür, takdir almıştım ama en büyük ödül bu oldu.” (V., İzmir)

“2012’de 8 Mart sonrası tutuklandık, hapis yattık. Aynı işyerinde öğretmendim yine. Tutukluluk ile ihraç karşılaştırıldı ailem ve yakın çevrem tarafından. 15 Temmuz sonrası da ben tutukluluk bekliyordum yine, olmayınca şaşırırım bile. Yaz tatilinde ailemin yanına gittiğimizde, başımıza her şeyin gelebileceğini söylemiştim. Yakın çevreme de böyle demiştim.” (C., Ankara)

“Ben 2013’de de üniversiteden atılmıştım, sıkıntılı bir dönemdi. Çalıştığım üniversitede tek Eğitim-Sen’li asistan bendim, çok yoğun bir mobbing vardı. Dolayısıyla mevzu yeni değildi benim için, sistematik bir şekilde yaşadığım şeylerdi. Hazırlıklı girdim bu döneme.” (D2., Ankara)

Görüşülen kamu çalışanlarının çoğunluğu, OHAL döneminin hemen öncesinde ya da sonrasında, idari soruşturma geçirmiştir. Bu soruşturmaların çoğu ilgili kamu görevlisinin etnik ve dinsel kimliğinin, siyasi görüşünün, sendika üyeliğinin, bunlara bağlı olarak ifade özgürlüğünün ve siyasal haklarının sorgulandığı ve baskılanmaya çalışıldığı süreçler olmuştur. Bazı soruşturmalar görevle ilgili bir ihmal ya da kusur iddiası ile açıldığında dahi soruşturma sürecinde bunun üzerine gidilmemiş, kişilerin sözü geçen özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu soruşturmaların bazıları sonuçlanmamış olmasına, sonuçlanan bazılarında bir ceza verilmemiş ya da alt düzey bir ceza verilmiş olmasına rağmen, son kertede ilgili kamu görevlisinin görevine son verilmiştir.

“10 Ekim katliamının hemen sonrasında işyerinde biz yas içindeyken neşeli bir şekilde sohbet eden iş arkadaşlarımı uyarıştım, bu biraz göze battı. Aynı dönem ve sonrasında sosyal medya hesaplarımdan yaptığım paylaşımlar da dikkat çekti. Akit gazetesi benimle ilgili haber yaptı, haberde beni belediye başkanına şikâyet ederek ve bu kişi neden hâlâ görevde diye sorarak doğrudan hedef gösterdi. Bunun üzerine üyesi olduğum sendikanın şubesine giderek durumu paylaştım. Belediyenin önünde basın açıklaması yaptık. Yine de hakkımda idari soruşturma ve adli dava açıldı. Ayrıca bunlar sürerken kırsal bir bölgeye sürgün gönderildim, daha önce çalışma hayatımda hiçbir tecrübemin olmadığı ve bir bilgi, tecrübe gerektiren vezneye verildim. Burada hem ciddi bir mobbinge uğradım hem de sürekli denetlendim. Giydiğim kıyafete,

dinlediğim müziğe karışılıyordu. Veznede çalışırken, tecrübesizlikten 600 TL açık çıkardım, bu başkalarının başına geldiğinde esnek bir biçimde çözüm yoluna gidilirken bana zimmetine para geçirmekten dava açıldı. Ben de karşı dava açtım ve kazandım, böylece haklı olduğumu kanıtlamış oldum, o 600 lirayı da ödedim.” (S1., Mardin)

“İhraçtan önce, Belediyenin açtığı soruşturma sırasında, müfettişin soruları şöyleydi: Oğlunun ismi Adar’mış, niye Adar? Muş’a gitmişsin niye gittin? Annem babam orda niye gitmeyeyim demiştim, 3-4 yıl önce gitmiştim, keşke daha fazla gidebilsem demiştim. Müfettiş benimle ilgili bilgi almak için de elliye yakın insanı çağırdı, görüştü. İki kişinin olumsuz ifadesini raporlara koymuşlar, diğer olumlu ifadeleri koymamışlar. Bu kişilerle birlikte çalışmadım da. Sadece HDP’yi övdü, AKP’yi eleştirdi, TV izlerken Mehmet Metiner’e hakaret etti şeklinde ifadeler bunlar. Bununla ilgili olarak itiraz dilekçesi vermiştim. Müfettiş, Fetö’den başladı, neredeyse Türkiye’deki tüm örgütlerle ilişki kurmaya çalıştı, Muş’a gittiğinizde PKK’lılarla görüştünüz mü diye sordu mesela. Kendinizi nasıl ifade ediyorsunuz, namaz kılıyor musun oruç tutuyor musun diye sordu; yanıt verdim, tutmuyorum, kılmıyorum diye. Hangi partiye oy veriyorsunuz diye sordular, onu yanıtlamadım.” (K., Kocaeli)

“Sonra beni aradılar, teftiş kuruluna çağırdılar. Sizin Fetö’yle bağlantınız var mı diye sordular, siz biliyorsunuz zaten dedim, benim dindar olmadığımı, sol görüşlü olduğumu. Orada söylediler; Demirtaş’a oy vermem nedeniyle teftiş kuruluna çağrıldığımı söylediler. Ben de bunun bir hak olduğunu söyledim. Bu üç kişiden birine oy verin denmiş ben de öyle yapmışım. Daha önce hangi sendikaya üye olduğumu sordular, yandaş sendikaya üye olduğumu gördüler. Toplu sözleşme için oraya üye olmuştum. Eğitimimi sordular. 2019’da kime oy vereceksiniz diye sordular, Lütfü Oflaz dedim Leman dergisindeki bir karikatüre atfen öyle dedim. Biz sizi araştırdık, hep olumlu geri dönüşler aldık, ama bu iş çok ciddi, bu üç kişinin vereceği karar belirleyici olacak dediler.” (C., Kocaeli)

“İŞKUR’da vatandaşın sorunlarına çözüm arıyorduk. Sıkıntılar oluyordu, çözmeye çalışıyordum. Olmayınca yetkili kişi ile kavga ediyordum, kravatını çekişiyordum. Ama olumlu sonuçlanıyordu. Daha önce soruşturma açıldığında önce ceza verilmemişti. Hatta Çalışma Bakanlığından demokrat çalışma müfettişleri aramıştı geçmiş olsun demek için. Sonunda beni daire başkanı sorunlu gördü. Sendika üyesi olduğum ve hak aradığımı için sorunlu gördü.” (N., Ankara)

“OHAL’den önce soruşturma geçirdim. CİMER’e şikâyet edildim. Soruşturma açıldığını öğrencimden öğrendim, şikâyet eden öğrencim yüzüme söyledi. Gezici ve Kürtçü diye şikâyet etmiş. Çalıştığım okulda Kürt çocuklarına karşı ayrımcılık vardı. Ben bunları engellemeye çalışıyordum. Bir de erkek çocuklarını küçümsüyor diye şikâyet edilmişim. Diğer öğrenciler, kellenizi istiyorlar dediler. Derslerine girdiğim öğrenciler, sizin hakkınızda sorular soruyorlar diye ağlayarak anlattılar. Sonra soruşturma kapsamında ifadeye çağırıldım. İşçi sınıfı, sendika, grev hakkında sorular sordular, HDP sempaticanı mısınız dediler.” (E1., İzmir)

“Sosyoloji tarihi dersi veriyordum ben, servis dersi. Temmuz sonunda sarı zarf geldi. Şüpheli sıfatıyla soruşturma açıldı. Soruşturmanın ne olduğunu biz bulduk. Dekanlığa sordum, dekan yardımcısı hiçbir şey söylemedi. Daha sıcakkanlı davranan bir dekan yardımcısı vardı, o da bir şey söylemedi. Soruşturmacı derste söylediğiniz bir şeyle ilgili dedi. Eğitim-Sen’e ve Hukuk Fakültesindeki hocalara danıştık, onlar destek oldu. Sözlü ifade oldu. İddia, terör propagandası yapmak ve yapılmasına izin vermek imiş. Emniyet’e ihbar yapılmış, BİMER’e ya da CİMER’e değil. Şu tarihte şu sınıfta şunları söylemişsiniz denildi. Bir öğrencinin sorusu üzerine devlet şiddetinden bahsetmiştim, oymuş mesele. Ondan sonraki süreç beni daha çok yordu, çünkü o cümle kuramsal olarak düzgün bir cümle değildi, böyle bir cümleyi ben kuramam diyorum bir yandan, bu cümleyi etmişsem dersime iyi hazırlanamadığımı düşündüm, kendimi bunun için yıprattım. Kendimi çok suçladım o zaman.” (E2., İzmir)

“Ekim 2016’da hakkımda soruşturma açıldı, Nisan 2017’de de ihraç edildim. Soruşturma hep siyasi boyutta gidiyordu. HDP’li, PKK’lı diye şikâyet gelmiş. Biliyorsunuz bizim alanda rantla ilgili bir sürü yasal işlem var, 2/B çalışmaları var. Fakat dediğim gibi, benim soruşturmamda her şey siyaset üzerinden gitti. Hatta bana solcusun ama delikanlısın gibi cümleler kuruyorlardı. Ben ihraç kararını bekliyordum.” (R., İzmir)

“Bana ilk uzaklaştırma yazısı geldi, sendikamı aradım. İş Bankası üç gün sonra maaşıma el konulduğunu bildirdi. Sendikayla görüştüm, genel başkanla görüştüm. Onlar ille görüştüler. Akşamüstü maaşımı alabildim. Soruşturma evrakında PKK ve KCK adına suç işleyebilme potansiyeli göz önüne alınarak H.’nin uzaklaştırılması diye yazıyordu...Sonra eşim için müfettiş gelmiş, soruşturmaya. Kürt ve Alevi misiniz, HDP’ye oy verdiniz mi gibi anayasaya aykırı sorular sormuşlar. Sonra Ankara’dan Devlet Tiyatrolarından mektup geliyor, eşi ihraç olmuş bunu niye ihraç etmiyorsunuz diye. Eşimin ihracından iki gün önce ihraç edileceğinin haberini aldım. Bunları kanıtlayamam tabii, ama olan şeyler...Eşim sendikal faaliyetlere dahi katılmayan bir insandı, benden üç ay sonra ihraç edildi.” (H., İzmir)

İdari soruşturmaların yanında, yukarıdaki bazı anlatımlarda olduğu gibi kamu görevlilerine adli davalar da açılmıştır. Bunların çoğu benzer siyasi nitelikli iddialarla açılmıştır, ilgili kamu görevlisinin tutuklandığı ve cezaevinde kaldığı durumlar da, bütün suçlamalardan beraat ettiği örnekler de vardır. Ancak, ihraç edilme ya da sözleşme uzatılmamasını bu adli süreçlerle doğrudan ilişkilendiren herhangi bir karar, bu bağlantıyı gösteren bir resmi belge yoktur. İşten çıkarılma tamamıyla ihraç KHK’sında yer alan soyut ifadelerle dayandırılmaktadır. Bütün bunlar işten çıkarılan kamu görevlilerinin haksızlığa uğramış olma duygusunu daha çok artırmaktadır.

“Kobane’ye dair bir basın açıklaması yapmıştık. O konuda adli bir davam vardı, ondan beraat etmiştim. Bir de idari soruşturma açılmıştı, sloganlara eşlik etti, Salih Müslüm lehine slogan attı diye. Soruşturma açılan üç kişiydik, hepimize ayrı ayrı cezalar geldi. Salih Müslüm bu ülkede en üst düzeyde ağırlandı, ama ben onun lehine sloganlara eşlik ettiğim iddiasıyla memuriyetten

men istemiyle soruşturma geçirdim. MEB bu kararı alt disiplin kuruluna yolladı, 3 yıl kademe durdurma cezası verilerek soruşturma sonuçlandı. Bir nevi “önce asılma, sonra yargılanma” yaşadık.” (V., İzmir)

Sonuç olarak, hangi yol ile olursa olsun, bütün işten çıkarmaların açık hukuksuzluklar barındırdığı ve çalışma hakkının ihlali anlamına geldiği ortadadır.

Güvencesiz kalma: Sağlık ve emeklilik güvencesine dair hakların kaybı

KHK ile ihraç edilme, kurum yönetimi veya kayyım yönetiminin kararıyla iş sözleşmesinin uzatılmaması ya da KHK ile işyerinin kapatılması nedeniyle işten çıkarılma durumlarının tümünde çalışan kişinin çalışma hakkına bağlı sosyal güvenlik haklarında ciddi kayıplar yaşanmış ve mağduriyetler ortaya çıkmıştır. Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin tümü işsiz ve güvencesiz bir durumda kaldıkları için yaşam koşulları, sağlıkları ve gelecekleri adına kaygı duymakta ve bazı korkular yaşamaktadır. Bu durum bakmakla yükümlü oldukları çocukları ya da yakınları varsa daha zorlayıcı bir hale gelmekte, dolayısıyla kaygı ve korku daha çok artmaktadır.

“Evlenmeme üç ay kalmıştı, ben artık evlenemem dedim işsiz kalınca, panikledim. Aileme de bakıyordum çünkü, çalışamazsam evlenemem dedim.” (B., Kocaeli)

“Eylül’de ihraç edilince hemen SGK’ya başvurduğum, babamdan ölüm maaşı alıyorum.” (E2., İzmir)

Kamu çalışanları ihraç edilme ya da sözleşmenin uzatılmaması yoluyla işsiz kaldıklarında çalışmalarına bağlı olarak Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) üzerinden yürüyen sağlık güvencelerini kaybetmektedir. Sağlık güvencesinin yeniden edinilmesine ilişkin farklı farklı yollar ortaya çıkmaktadır. Bu konuda genel hatlarıyla durumu şu şekilde özetleyebiliriz: Evli olan kamu görevlilerinin eğer eşleri çalışıyorsa sağlık güvenceleri onların üzerinden olmaktadır. Bekâr olanların durumu ise cinsiyete göre değişmektedir. Kadın olanlar hayatta ya da ölmüş olan ebeveynleri üzerinden sağlık güvencesi alabilmektedir. Erkek olanlar Genel Sağlık Sigortası (GSS) denilen ve kişinin her ay prim ödemesine dayanan sisteme dâhil olmaktadır. Bu durumda işsiz kalan erkek kamu görevlisinin bakmakla yükümlü olduğu eşi, çocukları ve yakınları da GSS sistemine geçmektedir.

“İki çocuğum var, bir çocuğum da vasisiyim. Eşimden daha önce ayrılmıştım. Şu anda herhangi bir sosyal güvencem yok. Ailem ile birlikte yaşıyoruz.” (S2., Mardin)

“Kafam ekonomik olarak rahat ama gönlüm rahat değil. Uzun bir süre hastanelere gitmedik mesela. Sonra emeklilikle çözüldü. Aslında yaşam komple değişiyor.”, (S., Kocaeli)

“Babam emekli, sosyal güvence olarak onun üzerine geçtim. Oğlumun da babası üzerinden sosyal güvencesi var.” (B., Ankara)

“Sigortam babamın üzerinden. Oğlum 18 yaş altı için geçerli olan sigortadan yararlanıyor.” (G1., Ankara)

“Babam 2000’de ölmüştü. Ben mezarlığa bile gitmiyordum uzun süredir. Boşanmış bir kadın olarak 17 yıl önce kaybettiğim, artık mezarına bile gitmediğim babamın sosyal güvencesinden faydalanmak ağır geldi. Oradan aldığım maaşı anneme veriyorum.” (S2., Ankara)

“Eşim de ihraç edildi. Sağlık güvencesi konusunda oğlum için tedirgin oldum. Genel Sağlık Sigortasına (GSS) başvurduğumuzda bize önce borç çıkardılar, sonra Mayıs ayında 53 liraya sabitlendi de kurtulduk.” (C., Ankara).

“Sağlık güvencem bir projede çalışmaya başlamam ile oldu. Öncesinde de hastalanmadım neyse ki.” (N., İzmir)

“Bu süreçte en büyük sıkıntım çocuklarımla ilgili oldu. İki çocuğumun da işitme bozukluğu var. Çocuklarımla işitme cihazına ihtiyacı var. Sosyal güvencemiz olmadığı için çok zor oldu. İşitme cihazı 8000 lira, alıyorsun önce, sonra sigorta 4000 lirasını geri veriyor. Ama bu parayı karşılayamam, o yüzden eskilerini tamir ettiriyorum. Şimdi sigortalı olarak çalışıyorum. Ben istememiştim ama işveren yapmak istedi. Eşimin dış tedavisi olması gerekiyordu, o yüzden sigorta yaptırmayı kabul ettim. Asgari ücret alıyorum oradan” (V., İzmir)

“Bir tanıdığımız var, C. Hoca, o da ihraç edildi. Çocuğunda % 90 sakatlık var, ameliyat olması gerekiyor. Önceden devlet güvencesi ile tedavi oluyordu çocuğu. Şimdi para toplayıp ameliyat ettirmiş. Hiçbirimiz geleceğimizi öngöremiyoruz.” (V., İzmir)

Kamu görevlilerinin çalışmaya bağlı olan emeklilik hakkında da, ihraç ya da sözleşmenin uzatılmaması yoluyla işsiz kalmaları nedeniyle mağduriyetler ortaya çıkmıştır. Emeklilik için gerekli gün sayısını doldurmamış olan kamu görevlilerinin öncelikle bu süreyi doldurmaları gerekmektedir. Bu durumda sigortalı olarak çalışmaları ya da isteğe bağlı sigorta primi ödemeleri şarttır. Ancak, siyasi atmosfer nedeniyle, özellikle ihraç edilen kamu görevlilerinin sigortalı yani kamu kurumlarına bildirim yapılan bir iş bulmaları neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Daha da kötüsü ihraç edilmiş olan kamu görevlilerinin iş başvuruları genellikle olumsuz sonuçlanmaktadır. İsteğe bağlı prim ödeme için ise çoğu zaman ihraç edilen kişinin maddi koşulları yeterli olmamaktadır. Her durumda en iyi koşul gibi görünen sigortalı bir işte çalışarak emeklilik gün sayısını doldurma imkânı olduğunda bile bir hak kaybı doğmaktadır. Son yapılan yasal düzenlemelerle, emeklilik için kişinin son çalıştığı kurumun neresi olduğuna bakılmakta, buna göre eski düzenlemeler açısından Emekli Sandığı ya da SSK emeklisi olması yönünde karar verilmektedir. Dolayısıyla ihraç edilen bir kamu görevlisi, örneğin 15 yıl kamuda,

son 5 yıl ise özelde çalışmışsa, daha önceki Emekli Sandığı üyesi olmasına bağlı kazanımlarını kaybederek, SSK emeklisi olmaktadır.

“Emeklilik hakkım şu anda yok. Yirmi yıla yakın kamu hizmetim var, sürenin dolmasını bekliyorum.” (S1., Mardin)

“29 yıl kamu hizmetim vardı. Emekliliğime 5 yılım kalmıştı. Sosyal güvence için yeşil karta başvurduğum, aldım. Şu halde sigortam yok yani, bir iş başvurum da yok. Yeşil kart bu koşullarda komik bir şey aslında.” (R., İzmir)

Kamu görevlisi işten çıkarıldığında emeklilik için gün sayısını doldurmuş olsa bile, işe başlangıç tarihine göre hesaplanan emekliliğe hak kazanılan yaşı beklemek durumundadır. Bu durumda da bekleme süresi 3-4 yıla kadar uzamaktadır. Sözü geçen sürede çalışmak durumunda olan kamu görevlisi sigortalı çalışmak istediğinde, yine yukarıdaki paragrafta anlatılan sıkıntılarla karşılaşmakta, sigortasız çalışmaktan başka bir çaresi kalmamaktadır.

“Sigortalı olarak çalışmak istemiyorum. Emeklilik için yaşı doldurmayı bekliyorum. Sigortalı olursam 657’li olarak emekli olma hakkımı kaybetmiş olacağım.” (S2., Mardin)

İhraç edilen kamu görevlilerinin emeklilik açısından bütün koşullarını yerine getirdiklerinde dahi, ciddi bir hak kaybı ile daha yüz yüze kalmışlardır. O da yıllardır çalışmalarının karşılığında hak ettikleri emekli ikramiyesini alamamalarıdır. Kamu görevlileri ya son çalıştıkları kurum yönetimi tarafından onay verilmediği için ya da yukarıda da sözü geçen çalışma hayatının bir döneminde SSK’lı bir döneminde Emekli Sandığı’na bağlı olarak çalıştıkları için ikramiye alamamaktadır. Bu mağduriyetler konusunda kamu görevlilerinin açtıkları ve halen süren davalar vardır.

“Babam ve amcam Ağrı Belediyesinden ihraç edildi. Babam ilk emekli maaşını almıştı o sırada. Dolayısıyla emekli ikramiyesini de almış oldu. Babamın nüfus kağıdında ismi farklı olduğu için emekli olmuş oldu. Kağıtları imzalanırken o olduğunu fark etmemişler.” (V., İzmir)

İşten çıkarılan kişinin, ailesinin ve yakın çevresinin yaşantısındaki değişiklikler

OHAL sürecinde alınan tedbirler kapsamında KHK ile ihraç edilme, kurum yönetimi veya kayyım yönetiminin kararıyla iş sözleşmesinin uzatılmaması ya da KHK ile işyerinin kapatılması nedeniyle işten çıkarılma durumlarının tümünde sadece kişinin çalışma hakkı engellenmiş olmamakta, ciddi bir gelir kaybına uğramakta, kişinin ve ailesinin yaşantısında işsizliğe ve güvencesizliğe bağlı önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Sözü geçen değişikliklerin tümü kişilerin ekonomik ve sosyal hakları bakımından kayıplar ve mağduriyetler yaratmıştır. Bu koşulların kişilerde ciddi bir kaygı, stres ve gerginlik yarattığı neredeyse bütün görüşmelerde ortaya çıkmaktadır.

“Bekârdım, ilk ihraç edildiğimde çok zorlandım, ekonomik olarak yıprandım. Yeni evlendim, ihraçtan sonra.” (M1., İzmir)

“Bazen bu bitecek diye düşünüyorum, bazen mahvolacağız diye düşünüyorum. Belirsizlik de çok yoruyor. Dava, açığa alınma bile sürekli bir şeyler öğrenmeni gerektiriyor, bunlar çok yoruyor. Sürekli bir şey yapmak gerekiyor. Yapacak gücümüz var mı diye düşünüyorum bazen.” (D., İzmir)

“Şu anda çok da yaşamak istemediğim bir kentte yaşıyorum. OHAL ile birlikte uyku problemi başladı. Gün aydınlanınca ancak uyuyorum.” (S1., Ankara)

“Bu bölgede, Mardin’de yaşananlardan dolayı ben ihraç olduğuma çok üzülmedim, üzülemedim. Ama 2-3 hafta önce şöyle bir durum oldu. Sabah 6.30’da sitede yürüyüşe çıktım. Saat 7.30 gibi ortalıkta bir kıpırdanma başladı, insanlar işe gitmeye hazırlanıyor, çocuklarını okula bırakıp işe yetişme telaşında, bir hayat telaşası. Birden etrafımda bütün sesler kesildi. Ben Ankara patlamasında vardım. Patlama sesini duymadım, ama montum kan olmuştu. Hiçbir ses duymuyordum. Aynı onun gibi oldu. Birden gözyaşlarım akmaya başladı. Kendimi durduramadım. Yukarı çıktım, iki saat ağladım. Sadece kendime değil, herkese, her şeye. Çocuklarıma ağladım, olgunlaşmaları bir kazanım desem de benimle bunları yaşamak zorunda kalmalarına ağladım. Anneme ağladım, annem hastalandı bu süreçte, onun ameliyat ettirmek zorunda kaldık. Bu coğrafyada yaşayanlara, çocuklara...” (N2., Mardin)

Yaşantı değişikliklerinin arasında en çok karşımıza çıkanlar kendi evini kapatıp ebeveynlerinin yanına taşınma, çoğu zaman bununla ilgili bir biçimde şehir değiştirme, giderleri önemli ölçüde kısararak yaşam standartlarını düşürme, aile ve yakın çevreden destek almak zorunda kalma gibi durumlardır.

“Çocuklar çok rahatsız oldu bu değişimden, ama belli etmediler. Önceden ailecek yaptığımız dışarıda bir yemek yemek, piknik, alışveriş gibi şeyler ortadan kalktı. Ama çocuklarım da her şeyin farkında, bazen konuşurken iktidara kin kusuyorlar. Okulda bir sıkıntı yaşamadılar. Kendi ailem ise Güneydoğuda yaşadıkları için zulme, her şeye alışkınlar zaten.” (S., Kocaeli)

“Çocuklarımı her yaz mütevazı bir tatile götürürdüm. Bu sene yapamadık. Oğlum arkadaşlarıyla birlikte gitme olanağı buldu. Bu sefer küçük olan kızım biz fakiriz, o yüzden gidemedik dedi. Üzuldüm tabii.” (S2., Mardin)

“Kızım üniversitede tam burslu okuyor. Okul idaresine gidip annem ihraç edildiği için bursumu artırır mısınız talebinde bulundu, kabul edildi.” (O., Ankara)

“Çok kötü bir evlilikten çıkmıştım. İhraç edildiğim sırada cezaevindeydim. 10 ay tutuklu kaldım, sonra tahliye edildim. Cezaevinde ihraç olduğumu öğrendiğimde şaşırmadım, bekliyordum zaten. Oğlum benden daha metindi. Bunu da atlatırız anne dedi. Eşyalarımız şu an depoda, arabamızı sattık, annemle babamın yanına taşındık. Arkadaşlarım da hep yanımda oldu.” (G1., Ankara)

“İki çocuğum var. Eşim de ihraç edildi 7 Şubat 2017 KHK’sıyla, şu anda yurtdışında. Anneme olanları söylemedim. Ben de düşünmek istemiyorum çoğu zaman. Oğlum kendini kurtardı sayılır, makine mühendisliği okuyor. Lise öğrencisi olan kızım okulunda bazı ayrımcılıklar yaşadı. Çocuklarımın ikisi de yurt dışına gitmek istiyor artık. Oğlum yurt dışında yüksek lisans olanaklarını araştırıyor, kızım üniversite sınavına bile girmeyecek burada. Evimiz ve arabamız vardı, onları sattık. Şu anda biz annemle birlikte yaşıyoruz, bir de onun emekli maaşı var. Evi kira. Annemin hayalleri yıkıldı, biz çok fedakârlıklarla, bir yandan çalışarak okuduk, her şeyi kıstık. Şimdi eşim yurt dışında, annem sürekli o adam oralarda yapamaz deyip duruyor. Eşimden ayrı kalmak çok zoruma gidiyor. Biz 30 yıldır, öğrenciliğimizden beri hep beraberdik.” (İ., İzmir)

“Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi’ni kazanmıştım işyeri derslere devam etmem için izin vermiyordu. Atıldığımı da İzmir’de kütüphanede iken öğrendim. İhraç edilince okula gitmeye başladım. Annem ve kız kardeşim çok destek verdi bana. Atıldıktan sonra işyerindeki bazı arkadaşlarım aradı, aramayanlar da var. İhraç edildiğimde sendika şubesi aramadı, ama Ankara’dan aradılar. Şimdi sendika yönetimine de girdim. Evimi İzmir’e taşımak zorunda kaldım. Maddi sıkıntı çektim. Annem bütün bu süreçte hep destek oldu.” (S., İzmir)

“İşsizlik sonrasında aldığım ilk önlemlerden biri, bankaya olan kredi borçlarını kapatmak oldu. Yurt dışında yaşayan ablam para gönderdi, öyle yapabildim bunu. Harcamalarımı olabildiğince en düşük seviyede tutmaya çalıştım. Bir ayı 1100 TL ile geçirdim, örneğin. Böylece sendikanın ödediği dayanışma maaşından küçük tasarruflar yaparak ablama olan borcumun önemli bir kısmını da kapattım.” (M., Kocaeli)

İşten çıkarılan kamu çalışanlarının eş ve çocuklarının yaşantısı bu süreçten doğal olarak etkilenmektedir. Sözü geçen değişikliklerin çocuklarının eğitim hayatında, geleceğe dair düşünce ve beklentilerinde, tutum ve tavırlarında ve psikolojik durumlarında yarattığı etkiler, işsiz kalmış ebeveynlerin görüşmeler boyunca en çok üzerinde durdukları konulardan biri olmuştur.

“Eşim bu olanlardan benden daha çok etkilendiğini söylüyor, öyle ifade ediyor. Aslında radyocu idi, teknik masada çalışıyordu; şimdi çok ağır bir işe girdi.”, (A., Ankara)

“17 yaşındaki büyük çocuğumun okul hayatı etkilendi. Çok çalışkan, çok başarılı bir çocuk olmasına rağmen bir süre ders çalışmadı. Bir hayal kırıklığı, motivasyon düşüklüğü yaşadı,

içine kapandı. Bu ülkeden gitmek gerektiğine dair planlar yapmaya başladı. Onunla konuştum, hukukun ve adaletin üstünlüğü diyerek onu teselli ettim. Bak biz ileride geri döneceğiz, sen o zaman derslerini bıraktığın için pişman olduğunla kalırsın dedim. Şimdi ruh hali daha iyi.” (S2., Mardin)

“12 yaşındaki küçük oğlumun okulunda öğretmen yeni atanan valiye bir mektup yazmalarını istemiş. O da benim bile kuramayacağım ifadelerle, bir de çocuk saflığıyla çok güzel bir mektup yazmış. Bizim halimizi, evimizin kredi borcuna kadar anlatmış. Ben de bunun üzerine arkadaşlarıma danıştım, çocuğun içinden gelene karışma dediler. Yine de öğretmenini arayıp söyledim. O mektup Vali beye gitti ve çocuğum hala cevap bekliyor. 16 yaşındaki büyük oğlum ise bize haber vermeden okul servisinden ayrılmış, bize destek olmak için...Bizim evin kapısının önünde bir bozuk para kutumuz vardır. Oradan hep para alırlardı çocuklarım. O kutu hala duruyor, değiştirmedik o alışkanlığımızı, ama artık içinden 1-2 lira alıp çıkıyorlar. Çocuklarım bu süreçte benim iyi olmam için çok uğraştı. Anne çık gez, İstanbul’a git diyorlar. Bizim bu süreçteki kazanımımız belki de bu oldu. Ben normal koşullarda çocuklarıma belki de bunları veremezdim, şimdi çok kısa sürede bir sürü şeyi anladılar. 11 aylık bir süreçte bu deneyimi kazandılar.” (N2., Mardin)

“İhraçtan sonra bana ne olacak diye korkmadım, eşime çocuğuma ne olacak diye korktum. Bir buçuk senedir eşimi çocuğumu görmedim, çünkü memlekete gönderdim onları maddi nedenlerle. Eşim beni anlayan bir insan, bu sıkıntılı süreçte eşimle aramızda sıkıntı olmasın istedim; çocuğumun sıkıntısını yaşamak istemedim. Benim burada okul hayatım da var. Babam hastaydı Muş’a gittim onu görmeye, oradan Diyarbakır’a geçip ailemi görebilirdim, gitmedim, ayrılammam, çocuğumu bir daha bırakmam diye. Annesi oğluma soruyor, babanı seviyor musun diye, nasıl seveyim o çok uzakta, dokunamıyorum ki seveyim diyor çocuğum...” (K., Kocaeli)

“Ama açığa alındığımda çok üzüldüm. Uyuyamama, yemek yiyememe başladı, huzurum yoktu. Kızım da çok sıkıntı çekti, hâlâ tedavi görüyor.” (İ., Ankara)

“Oğlum 6 yaşında. Nuriye ve Semih yaşıyor diye okuyor kağıtları. İşe gitmediğim için başımıza gelenleri anlattım ona. Kızım 12 yaşında, o daha çok etkilendi.” (A., Ankara).

“Oğlum yurt dışına gitmek istiyor. Büyük bir tepki vermedi, bir çaresizlik göstermedi yakın çevrem, özellikle oğlum ve annem. Oğlum kendi konforundan taviz vermem dedi başta, bu sizin mücadeleniz dedi. Şimdi gönüllü olarak tasarruf yapıyor. Örgütlülüğün kötü olduğunu düşünüyor. Irmağın ortasında iki taş yan yana da dursa ırmak onu götürür diyor.” (C., Ankara)

“Oğlum, üniversite öğrencisi. Benim mücadelemi destekliyor, hatta yetersiz görüyor (gülüyor).” (B., Ankara).

“Açığa alındım daha önce, 20 gün sürdü. Kızım açığa alındığımda Whatsapp’dan öğrendi. 19 yaşında, çok duygusal. Senden duymak isterdim dedi. Maddi boyutunu da düşündü. Baba da politik bir insan. Kızım, 10 Ekim’de bizden bir süre haber alamamıştı. Bütün bunların üzerine, keşke çocuk yapmasaydınız dedi. Torunum olmayacak bu gidişle herhalde (gülüyor). Kızım böyle deyince önce kırıldım, bencil buldum. Ama ihraç olduğumuz gece ilk kızım aradı, seninle gurur duyuyorum dedi.” (F., Ankara)

“Oğlumdan ihraç edildiğimi gizledim bir süre. Babası da açığa alınmıştı, bundan çok etkilenmişti. Bunun üzerine ben kendi ihracımı gizledim. Lise son sınıftaydı o sırada, 6 ay boyunca gizledik. Politik bir çocuk, her şeyi takip ediyor, ama üniversite sınavına kadar saklamayı başardık. Öğrenince oğlum keşke normal bir kadın, normal bir anne olsaydın dedi. Ben normal ne diye sorunca, ben senin için kaygılanıyorum, kendim için değil dedi.” (S2., Ankara)

“8 Mart günü doğuma 2 gün kalmıştı. Eylem esnasında polisle pazarlığa girdim. Doğumdan 3 gün sonra zorla getirme kararı var diyerek polisler çağırdı. O sırada dedemi de kaybetmiştim. Bebek ağlıyor, ben ağlıyorum. Çocuklarımızı da kendi kaderimize ortak ediyoruz. Kaygılı bir bebek, belki de normaldir, ama ben o sürece yorup üzülüyorum.” (G2., Ankara)

“Çocuğumla ilgili bu süreçte çok kaygım yok. Biz birbirine bağlı bir aileyiz. Çocuğum benimle birlikte büyüdü, politik bilinci var. Bir şeye ihtiyacı olduğunda paramız var mı diye soruyor.” (E1., İzmir)

“Ailem bu süreçten olumsuz etkilendi. Kızım 15 yaşında, bu ülkeden gitmek istiyor. Başta notları düştü. Eğitim-Sen’li arkadaşlar ilgilendi. Rehber öğretmen de varmış aralarında, onlar yardımcı oldu. Şimdi matematik çalışıyor artık sıkı bir şekilde. Ailem genel olarak kızgın.” (M2, İzmir)

“Ben tasarruf yapmadım. Bir birikim de yapmadım. Bir kızım var. Nihayetinden babamın tarlasına giderim diye düşündüm. Bazen akademik çalışma yapmak için bile gitsem mi diyorum ama, babam henüz açığa alındığımızı bile bilmiyor. Uzakta olunca saklamak çok zor olmuyor. Kızım biliyor tabii, ama bir tepki göstermiyor. Tasarrufu bilen bir çocuk kızım.” (A., İzmir)

“Eşim ev hanımı, 12 ve 16 yaşlarında iki oğlum var, işitme cihazı kullanıyor ikisi de. Büyük oğlum Eleşkirt Anadolu Lisesini kazanmıştı. Ben ihraç edildikten sonra da orada devam etti. Ama çocukta içe kapanma oldu. Annemle babamın yanında kalıyordu, onlar ona bizden iyi bakıyordu ama okula devam etmek istemiyordu. Oradan İzmir’e İmam Hatip Lisesine nakil oldu. Şimdi başka bir devlet lisesine gidiyor. Bir yıl kaybı oldu çocuğun... Aç değiliz ama iki haftadır oğlum sinemaya gitmek istiyor, amcasının oğluyla, erteleyip duruyorum, ona verecek 30 liram yok çünkü.” (V., İzmir)

Eşlerin ikisinin de kamu görevinden ihraç edildiği durumların yarattığı kendine özgü koşullar ve psikolojik tepkiler de dikkat çekmektedir.

“Eşimle birlikte ihraç olduk 675 sayılı KHK ile. 675’in sonunda bir ek liste vardır, eşimin adı orada çıkmış. Biz önce onun adını görmedik o listeye bakmadığımız için. Sadece benim ihraç edildiğimi sanınca, eşim kıskandı önce. Tutuklulukta da öyle olmuştu, eşim kıskanmıştı. (gülüyor). Sonuçta ailecek bekliyorduk bunları. Yoksulluk sınırında yaşıyorduk, şimdi açlık sınırına düştük. Banka kredisi var, onun ödemeleri var.” (C., Ankara)

“İlk ihraç edildiğim günlerde hiç uyumuyordum. Onların hepsi okula gidiyor, ben evde. Sonra eşim de ihraç edildi, o zaman uyuduk nihayet (gülüyor).” (İ., İzmir)

“Lojmanları boşaltmamızı istediler. Eşim devlet tiyatrolarında çalışıyordu, şehir dışına çıkamadık. Evden dışarı çıkamaz olduk. Çocuğumu dışarı çıkaramadım günlerce. Çocuğum 2 yaşındaydı daha, zarar verebilirlerdi. Evde çok uzun zaman kaldığımız için çok zorlandım. Sonra eşim için müfettiş gelmiş, soruşturmaya. Kürt ve Alevi misiniz, HDP’ye oy verdiniz mi gibi anayasaya aykırı sorular sormuşlar. Sonra Ankara’dan Devlet Tiyatrolarından mektup geliyor, eşi ihraç olmuş bunu niye ihraç etmiyorsunuz diye. Eşimin ihracından iki gün önce ihraç edileceğinin haberini aldım. Bunları kanıtlayamam tabi, ama olan şeyler...Eşim sendikal faaliyetlere dahi katılmayan bir insandı, benden üç ay sonra ihraç edildi. Bir gün daha kaldık Erzurum’da, ertesi günü Adıyaman’a gittik, eşimi ve çocuğumu orada ailesinin yanında bırakıp İzmir’e geldim ev bakmaya. Biz eşimin ihracına sevindik bile.” (H., İzmir)

İşten çıkarılan kişilerin özellikle anne ve babaları, yakın oldukları aile üyeleri bu süreçten çok etkilenmektedir. Görüşmelerin çoğunda, anne ve babaların, yakınların gösterdikleri tepkiler ve yaşantılarındaki değişiklikler belli bir duygu yoğunluğu ve üzüntü ile anlatılmıştır. Öte yandan ebeveynleri ve yakın akrabalarından destek alamayan, hatta tepki alan ve dışlananlar da vardır.

“Ailem destek oldu. Üzüldüler tabii ama başın dik olsun dediler hep. Benden başka iki kardeşim daha bu süreçte ihraç edildi. Yine de şunu anlatmak isterim. Annem bütün yaşadıklarından sonra, benim ihraç edildiğim günlerde kalp krizi geçirdi. Şırnak’ta 40-50 yıllık evini kaybetti. Buraya geldi, burada çocuklarının yaşadıklarına tanık oldu. Önce maddiyat önemli değil diyordu, can sağlığı diyordu. Sonra emeklerimizin de gasp edildiğini görünce dayanamadı. O ilk günlerde anneme de çok üzüldük, çok kaygılandık.” (S2., Mardin)

“Yakın çevrem, ailem tepkili. Annem biz niye göç edip buralara geldik, sizi okuttuk diyor. Tuzluçayır’da büyüdüm; Alevi olduğumu söyleme derdi büyüklerimiz. Eylemlere gitme, tutuklanırsınız derlerdi. Kızgınlığım çok yüksek.” (A., Ankara)

“Annem benim ihracımı kendi emeğinin gaspı olarak görüyor, vay benim emeğim diye ağlıyor. Bazen çok iyi anlıyor durumu, öfke duyuyor bazen de olanlar karşısında çok büyük bir gücün karşısındayız diye korkuyor. Ben bazen tahammül edemiyorum bunlara.” (C., Ankara).

“Anneme nasıl söyleyeceğim diye çok düşündüm. Annem yataklara düştü, bir yandan da bana hemen hesap numaranı gönder dedi, fedakârlık yaptı. Ama genel olarak ailemden olumsuz tepki almadım.” (B., Ankara)

“Babam iyi ki yok, bunları görmedi diyorum. Ben hiç utanmadım ama.” (F., Ankara)

“Anneme işten atıldım diye söyledim. O emeklerime çok üzülüyor. 18 yaşından beri çalışıyorum. Hep aileme katkı için fedakârlık yapan konumundaydım.” (E1., İzmir)

“O dönemde evden de atıldım. Ev sahibi evi satacağını söyleyerek beni evden çıkardı. Evi toplayınca eşyalarımın bir kısmını aileme gönderdim. O zaman ailem çok ağlamış. Emeklerime çok acımışlar. Ama o zaman bana bunu yansıtmadılar. Süreç bitse geri döner diye düşünmüşler.” (N., İzmir)

“Ailem ihraçtan sonra çok üzüldü, duygusal davrandı, biraz konuşmasaydın dediler. Ben de suçlu sizsiniz, bana bunları siz öğrettiniz dedim. Elbette yıpranma oluyor, yıpranmadım desem yalan olur. Telefonunu kaybettiğinde bile insan boşluğa düşüyor, biz işimizi kaybettik.” (M1., İzmir)

“İhraç edildiğim ilk anda ailem aklıma geldi. Aileme her şey olabilir diyordum. Annem hep ağladığı için iki gün boyunca benimle konuşamadı.” (Ö., İzmir)

“Annem babam hayatta değil, bir ablam var. Ablam benden 7 yaş büyük, çok yakınız onunla. Bu süreçte o kadar üzüldü ki ablamı ben teselli ettim. Ben şerbetliyim bazı durumlara. Ablam mimar, serbest çalışıyor, elinden çok bir şey gelmedi maddi olarak. Geniş ailemiz merkez sağ bir aile. Yeğenimiz komünist olmuş muhabbetleri oldu. Aslında geniş aileyle pek ilişkim olmadığı halde bunlar beni gereksiz yere etkilemiş oldu. Bir amcam acaba bir yerlere üye mi dedi benim için mesela. Onların sorulması beni çok daralttı. Günlük hayatımda olmayan insanların bu soruları beni çok yordu. Bak işte ablası bakıyor, onu da mahvetti, yük oldu gibi yorumlar yapıyorlardı. Öyle travmalar yaşadım. Ablamla da gerilimler yaşadım, öyle kardeşler değildik halbuki. Senden hiçbir şey istemiyorum diyerek alınganlık gösterdim. Herkese de böyle bir alınganlık gösterdiğim oldu. Ablamla arayı düzelttik. Akrabalara da cevap veriyorum artık agresif şekilde, iyi geliyor.” (E2., İzmir)

“İki çocuğum var. Eşimden bu süreçte ayrıldım. Bu sorunlarla boğuşurken çocuklarımla da zorluk yaşadım. Zaman zaman beni suçladılar. Aynı şekilde ailem, büyüklerim de hep beni suçlayan bir tavır gösterdi. Ağabeyim de öğretmendi, 29 Aralık grevine katıldığı için ihraç edildi.

İkimiz de ailemizden beklediğimiz şefkati görmedik. Memlekete gittiğimde eş dost tepki gösterdi. Daha önce beğenmedikleri işim kıymetli oldu. Kör öldü, badem gözlü oldu denir ya, öyle oldu. Bunun üzerine kendimde suç aramaya başladım. Ama bir yandan da bugün olsa yine aynı şeyleri yaparım diye düşünüyordum.” (S1., Mardin)

Bütün görüşmelerde işten çıkarılan kişilerin büyük ölçüde aile ve yakın çevrelerinin desteği ile ayakta durdukları ve temel geçim kaygılarını aştıkları görülmektedir. Bu desteği yıllardır kendi geliri ile geçirmiş bu kişilerin çoğu, bir utanma ve borçluluk duygusu ile anlatmaktadır.

“İşsiz kaldığımda yeni doğmuş bir bebeğimiz ve 150 bin TL civarında banka kredi borcumuz vardı, yurtdışında işçi olarak çalışan bir ağabeyim var, bize toplu bir maddi destekte bulundu. Ağabeyim zor koşullarda çalışarak yaptı o birikimi. Bunu benim için kullanmış olmasını bir haksızlık olarak kabul ediyorum...Parayı henüz hiç kullanmadım, bankada, onu rastgele harcayamam.” (L., Kocaeli)

“İki çocuğum var, bir çocuğun da vasisiyim. Eşimden daha önce ayrılmıştım. Şu anda herhangi bir sosyal güvencem yok. Ailem ile birlikte yaşıyoruz. Önceden de birlikte yaşıyorduk, çünkü ailem Şırnak’taki olaylardan dolayı orada yaşayamaz hale geldi, evleri hasar gördü, zorunlu olarak bizim yanımıza geldiler. Babam hayatta değil. Şimdi annemin dulluk maaşı ve çocuklarıma babalarından gelen nafaka ile geçinmeye çalışıyoruz.” (S2., Mardin)

İhraç edilen kamu görevlileri hakkında açılan adli davalara bağlı olarak yaşadıkları süreçlerde ortaya çıkan olumsuzluklar çocuklarının ve ailelerinin psikolojileri üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

“Benimle ilgili soruşturma çok. Hedef gösterildik. Can güvenliği sorunum zaten vardı. Yine fotoğrafım yayınlanarak hedefim gösteriliyorum. Ailem bundan dolayı çok endişeli.” (S2., Ankara)

“İzmir’de iki kez evimize polis baskını yapıldı. Sabah erken saatte geliyorlar. Bana hemen yere yatırıp ters kelepçe yaptılar. O sırada büyük oğlum da kelepçelemişler, ben görmedim. Eşim görmüş, daha sonra söyledi. Bunu iyi ki görmemişim dedim, yoksa ne yapardım bilmiyorum. Çocuklarıma yaptıkları beni en çok rahatsız eden şey oldu. Beni ters kelepçe yapıp yere kafamdan bastırdıklarında çocuklarımin işitme cihazı kullandıklarını, gece çıkardıkları için onları duyamayacaklarını söyledim. Duymadıkları için yanlış anlayıp onlara zarar vermesinler diye...Onlar oğlum kelepçelemişler bile. Meğerse Ağrı’da canlı kalkan olduğum iddiası ile açılan bir dosya varmış, onun için ifadeye çağırılmaya gelmişler. 34 kişi gözaltına alındık. İkinci baskında daha insani davrandılar diyelim. Küçük oğlum baskın sırasında uyandı, salonda yatıyordu zaten, kafasını yatağın içine sokup uyumasını söyledim. Ama nasıl uyuyabilir ki...O seferki iddia sosyal medya paylaşımları idi. 9 gün gözaltında kaldım. Müfettiş adli soruşturma

da olsun demiş. Burada sendika avukatı ilgilendi. Müfettiş niye şunu paylaşıyorsun demişti, sorduğu sendikanın amblemi idi. Ben de bu sendikanın merkezi Ankara'da, yasaksa gidin orayı kapatın o zaman demiştim. Bir de Gırgır'ın bir kapağını paylaşmıştım, onu da cumhurbaşkanına hakaret saymışlar. Geçenlerde evde otururken, rüzgârdan dış kapı çarptı, büyük oğlum bize yine gelirler mi diye sordu hemen. Eve baskın yapıldığında, karıma bunun yüzünden sen de çektin dediler, o da eşim bir şey yapmışsa doğru biliyordur, siz alırsanız alın dedi.” (V., İzmir)

Yeni iş arayışı: Bir imkânsızlıklar ve zorluklar manzumesi

KHK ile ihraç edilme, kurum yönetimi veya kayyım yönetiminin kararıyla iş sözleşmesinin uzatılmaması ya da KHK ile işyerinin kapatılması nedeniyle işsizlikle yüz yüze kalan kişiler, çoğunlukla çok kısa bir süre içinde hayatını idame ettirmek, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayabilmek için iş arayışına girmektedir. Görüşülen kişilerin tamamı, belki emekliliğe hak kazanmış olanlar hariç, iş aramayı ya da bir iş kurmayı düşünmüştür, düşünmektedir.

Kamu görevinden ihraç edilmiş ya da çıkarılmış kişilerin başka bir iş bulması, hele de kendi alanlarında iş bulmaları neredeyse imkânsız gibidir. Çoğu iş bulma sürecinde çeşitli gerekçelerle ret cevabı ile karşılaşmıştır. Bazen ilgili kamu kurumlarının izni gerektiği ve bu izin verilmediği için kişiler işe alınmamıştır. Bazı durumlarda ise işveren, siyasi ve toplumsal atmosfer nedeniyle işten çıkarılmış bir kamu görevlisinin çalıştırmaya çekinmektedir. Sözü geçen koşullar, iş başvurularında olumsuz cevap alacaklarını bildikleri için başlangıçta işten çıkarıldığını belirtmeme eğilimine yol açmıştır. Bu durum esasında çalışma hakkının ihlali anlamına gelmektedir.

İşten çıkarılan kamu görevlilerinin bazıları gayet güvencesiz koşullarda işe girebilmiş, ancak genelde bu işlerde devam edememişlerdir. Bu işlerin çoğu bir tanıdığın işyerinde sigortasız çalışma şeklindedir. İhraç edilen kamu görevlilerine, bazen işyeri sigorta yapmak istese bile, kişi kendisi daha düşük maaş almamak, emeklilik sürecinde sıkıntı yaşamamak, ya da işverene sorun çıkarmamak gibi nedenlerle, bazı durumlarda ise güvenliklerine dair kaygıları nedeniyle sigortalı çalışmak istememektedir.

“İhraçtan sonra hep iş aradım. Kızım Çanakkale'de okuyor, onun yanına giderek iş aradım. Bir gıda fabrikasında iş buldum. Çalışma koşulları, özellikle benim çalıştığım buzhane kısmında çok ağırdı. Bunları söylediğim zaman, iş arkadaşlarıma siz nasıl dayanıyorsunuz dediğim zaman onlar da işi beğenmiyorum diye bana kızıyorlardı. Orada da kendimi çok suçlu hissettim. Zaten birkaç gün sonra sigorta yapmak için kimliğimi istediler, ihraç olduğumu öğrendiler ve beni çalıştıramayacaklarını söylediler. Arkasından ekmek fırınında çalıştım, orada da iş sigortaya gelince sorun oldu. Ardından Ankara'da sahipleri/işletmecileri ile aynı dünya görüşünü paylaştığımız bir kafede çalışmaya başladım. Ancak onların gösterdiği korku ve çekinme beni yıprattı, 20 gün sonra oradan da ayrılmak zorunda kaldım.” (S1., Mardin)

“Yüksek lisans mezunuyum. Bu süreçte doktora başvurduğum, ama başlayamadım. Bir süre hiçbir yerde çalışmadım, işsizlik parası alamıyorum. Yüksek eğitilmiş olduğum için özel okullara, dershanelere başvurduğum, ama sigorta girişimde sorun çıkıyor diye almak istemediler. Şimdi sigortasız olarak Diyarbakır’da bir kafenin mutfağında çalışıyorum”, (N1., Mardin)

“Ben ihraçtan sonra iş arama gayretine girdim. Özellikle devlet muhasebesi bilgim olduğu için muhasebecilere haber bıraktım, inşaat şirketleriyle görüştim. Teklif edilen bazı işlerin yerleri uzaktı, Adapazarı civarındaydı, onları geri çevirmek zorunda kaldım. Daha sonra emeklilik hakkımı aldım.” (Ş., Kocaeli)

“Bana iş vermiyorlar. En az 200 yere başvurduğum, petrol istasyonu, manav, market, ihraç olduğumu söyleyince geri dönüş olmuyor. İhraç edildiğimi söylediğimde tebrik ederim, çok dürüstsünüz deyip işe almıyorlar. Bazen de buranın sahibi AKP’li, seni çalıştırmaz diyorlar görüşmede. Bazıları anlıyoruz ama, yapabileceğimiz bir şey yok, bizim de başımız belaya girer diyorlar.” (K., Kocaeli)

“Bir OSGB firmasına başvurduğum, deneyimimi sordular, yüzde 99 olur dediler; ihraç edildiğimi öğrenince biz bu ortaya çıkarsa haberimiz yoktu deriz dediler; olmadı sonra. Bir yerde kol emeği için birini alacağız dediler gittim, üniversite mezunusun, olmaz dediler. İnternet üzerinden, İŞKUR üzerinden çok başvuru yaptım. Olumlu geri dönüş olmuyor. Dün bir hastaneye tıbbi sekreterlik için başvurduğum, her şey uygun, yaşımı sordular, 38 deyince çok yüksek dediler. Form doldurttular yine de, orada önceki işinizden ayrılış nedeni soruluyordu, ihraç olduğumu yazdım, geri dönüş olacağını sanmıyorum.” (C., Kocaeli)

“İhraçtan sonra Diyarbakır’da bulunan özel bir okuldan iş teklifi aldım. Ancak göreve başlamak üzereydim ki, okul sahibi Diyarbakır Emniyeti tarafından sorguya çekilmiş ve beni işe alması nedeniyle uyarılmış. Yine de bana iş teklifinin hâlâ geçerli olduğunu söyledi. Ama kabul edemezdim; ben o okulda çalışsam okulun kolayca kapanmasına neden olurum, orada çalışanlar da işsiz kalırdı.” (M., Kocaeli)

“Part-time işler için başvurduğum, bazı etüt öğretmenliği işleri buldum. KHK’lı olduğumu söylemedim.” (A., Ankara)

“İhraç olanların iş bulması çok zor. Bazı iş ilanlarında bile KHK’lı olmasın diye belirtildi. Manisa Eğitim-Sen Şube’den bildirilmişti mesela; ihraç olanlar günlük yevmiyeli üzüm toplama işine bile alınmıyorlar.” (D2., Ankara)

“İhraçtan sonra Ocak ayında işe girdim. Bir gayrimenkul firmasında, daha doğrusu emlakçıda çalışıyorum. Sigortalı değilim, aslında işyeri anlayışlı, talep etsem yaparlardı, ama ben emeklilik için istemedim. Bizi her yer kabul etmiyor. Ama bu bizim madalyamız.” (O., Ankara)

Şu halde sigortam yok yani, bir iş başvurum da yok. Yeşil kart bu koşullarda komik bir şey aslında. Arada garsonluk yapıyorum. Sendika 700 lira veriyor.” (R., İzmir)

“Birkaç yere başvurduğum, bir kreş işe almak istedi, Bakanlık reddetti, Bakanlığa bağlı özel kurumda da çalışamaz dedi. Danışanlarım oluyor, eş dost vasıtasıyla.” (M1., İzmir)

“İşimle ilgili bir iş bulamıyorum. Bir kız öğrenci yurdunda müdürlük işi bulmuştum, Milli Eğitim Bakanlığı şerh koydu. Öfke oluyor insanda. O gün yemek işine başladım. Mahkemelerde bilirkişilik yapmak için de başvurduğum ama biz risk almaya korkarız dediler.” (M2., İzmir)

İşten çıkarılan kişiler, bazı durumlarda kendi meslek alanları ile bir işte çalışmayı olumsuz duygular yarattığı için kendileri tercih etmemektedir.

“Çalışmaya devam ediyorum. Kitap standı açıyoruz, sarma yapıyoruz, börek yapıyoruz; bir kadın kooperatifi var, onlarla birlikte. Bir dönem yardımcı ders kitabı tanıtımı yaptım okullarda. O çok ağır geldi. Seminer döneminde okulda henüz öğrenciler yokken, boşken gitmiştim ilk. Sonra ikinci postada öğrenciler geldi. O zaman çok zorlandım.” (İ., İzmir)

“Ev yemeği yapan bir dükkânı vardı bir arkadaşımın, ona yardım ettim önceleri. Atıldıktan bir ay sonra orada çalışmaya başladım. 4 ay kadar orada çalıştım. Çalıştığım dükkâna girince annem ağlamaya başladı. Burası için mi atıldın dedi. Ben de hastane daha fenaydı dedim. Sonra annem de o dükkânda bulaşık yıkadı, yemek yaptı. Arada hasta bakım işleri çıkıyor. 2 gün bakıyorum. Özel hastaneler daha ucuza çalıştırabilecekleri için bizi tercih ediyor. Ama ben istemedim oralarda çalışmayı. Bazen rüyalarım giriyor ağır çalışma koşulları. Bir gün geri dönersek o koşullara nasıl tekrar mahkum olmayız diye düşünüyorum.” (G., İzmir)

Özellikle kadınlar mütevazı koşullarda evden de yürütülebilecek yemek yapma, dikiş dikme gibi işler yapmayı düşünmektedir. Eğitimli ve vasıflı emeğe sahip bu kadınlar, işsiz kalmaktansa iş gücü piyasalarına göre vasıflı ya da vasıfsız sayılan her türlü becerileriyle, güvenceli ya da güvencesiz koşullarda çalışmak hayatına katılmak istemektedir. Bu deneyimlerin bazıları bir tür kooperatif ya da ekonomik dayanışma niteliği taşımaktadır.

“İhraç edildiğimizden beri ne iş yapabiliriz, ne kurabiliriz diye çok düşünüyoruz. Ama elimizde bir kapital yok, orada tıkanıyoruz. Bir kadınlar kulübü kurmayı hayal ettik, planladık. Bunu KOSGEB’de çalışan bir uzmanla konuştuk, detaylarıyla anlattık. Ancak bize KOSGEB’in bahçesine dahi girmeyin dedi. Daha sonra bizim bu fikrimiz tabii bambaşka bir hale dönüştürülmüş şekilde başkaları tarafından uygulandı. Memlekette bir dikiş makinesi vardı, onu getirttim. Otantik çanta yapıp onları satmayı düşünüyorum.” (S2., Mardin)

“İhraç edildiğimizde düşündüm, bir yerde işçi olarak da çalışabilirdim ama başka ne yapabiliriz diye düşündüm. Buradan bir şeyler yapabiliriz dedik, kadınlar olarak örgütlendik. Evde başladık, her şeyi dayanışma ile yaptık. Kumaşını veren, makinesini getiren geldi. Yan yana ve ayakta kaldık. Kişisel olarak mutlu olduk. Bu uzun zamandır tatmadığım bir şey, yıllardır özlemini çektiğim bir şey ve kendi üretimimiz.” (C., Ankara)

“Ben ihraçtan sonra fabrika ayarlarımın geri döndüm. Nereden neyin kısılacığını çok iyi bilirim. Ben eşim çalıştığı için maddi olarak çok zorluk çekmedim. Biz bir iş yaparsak da, bu devlete bir cevap şeklinde olmalı diye düşündüm. Mesela biz cezaevindeki kadın arkadaşlarımıza bakabiliriz diye düşündük. 10-12 kadın toplandık, 3 kişi ihraç edilmiştik. Keçeden anahtarlık yaptık, birlikte çalıştık. Şimdi bir el emeği kooperatifi kurduk, ürünlerimizi satıyoruz.” (E1., İzmir)

“9 Şubat’ta Meze diye bir dükkân açtık bir kadın arkadaşımınla beraber. İhraç arkadaşlarla beraber ne yapabiliriz düşüncesiyle açtık. O dükkânı açtıktan sonra, daha önceleri çok da emekçi olmadığımızı fark ettim (gülüyor). Emeğin ne olduğu konusunda bakışımı değiştirdi dükkânda çalışmak. Dükkânımız 8 ülkede haberlerde anlatıldı. Çevremiz diğer ihraç olanların dükkânları ile oldu, adeta ihraçlar mahallesi oldu. Çok kıymetli oldu. Sonra ben hakkımı devrettim, ama dükkân da devam edemedi.” (S2., Ankara)

İşten çıkarılan kişiler çoğu zaman kendi tercihleriyle, kısmen de iş başvurularında ve çalışma hayatında karşılaşılabilecekleri sıkıntılar nedeniyle mütevazı koşullarda kendi işini kurma yolunu tercih etmektedir. Ancak özellikle kamu görevinden ihraç edilenler için bu durumda da engelleme ve sıkıntılar bitmemektedir.

“Bilgisayar mühendisliğinde öğrenciydim aynı zamanda. Mezun olduktan sonra iş başvuruların yapsam KHK’lı diye kabul etmezler. Bu yüzden, kendi işini kurmayı düşünüyorum. Ama destek için KOSGEB’e başvuru yapsam mesela, beni engellerler.” (L., Kocaeli)

“Şimdi ahşap oyuncak üzerine kendimizi var etme çabasına giriştik, çok fazla satış olmuyordu, ama sendika desteğini sürdürdü. O dönemde Urla’da bir şeyler çıktı, bir arkadaş kafe açıyordu, kafe için ahşap işleri yapacak birini istiyordu, gittim, emeğimin karşılığını fazlasıyla verdi. Şimdi bir atölyem var, kira veriyorum. Artık ahşaptan her şeyi yapıyorum. Eşim Sevgi yolunda, standı var, ufak tefek takı süs vb. satıyor.” (H., İzmir)

“İhraç edildiğim gün Kars’tan peynir, yağ istedim. Peynirden 10 lira kazansam dolar alıyordum. Kuzenlerim de ihraç edildi benim gibi. İhraç sonrası bir gözaltı oldu, orada biriktirdiğim dolarlar sorun oldu, karışıklık yarattı (gülüyor).” (M2., İzmir)

“Şimdi lavanta tarlası yapmayı düşünüyorum.” (S., İzmir)

“İlk başta iş aramak içimden gelmedi, kredi kartı borçlarımı kapatmıştım. Bir süre tasarruf yaptım. Gezdim, okudum, film izledim. Düzenli bir iş yapmak istemedim. Tarımdan geldim, tarıma döneyim diye düşünmeye başladım. Yapacağım işin bir anlamı da olsun istedim yani. Şu anda solucan gübresi işiyle uğraşıyorum, talep de var, bu bir süre sonra paraya dönecek gibi geliyor. Ben yazın ihraç edilmiştim. Ailem de memleketinde benim için tütün tarlasında yer ayırmıştı. Önce hediye idi, şimdi gelir oldu. Yasal olarak sıkıntılar olduğu için o işe çok girmiyorum ama. Ayrıca sözleşmeli çiftçilik gibi olanaklar var.” (Ö., İzmir)

İşten çıkarılan kamu görevlileri arasında çeşitli nedenlerle çalışmak istemeyenler vardır. Bu nedenler emekliliğe az kalması gibi somut gerekçelerin yanında, kişinin mesleğine dair etik kaygıları da olabilmektedir.

“Benim herhangi bir yerde çalışmam çok zor. Bir yerel yönetici olarak, temsiliyetin onurunu düşünerek herhangi bir yerde çalışmam mümkün değil. Yoksa kişi olarak ben iş beğenmiyor değilim. İyi iş önerileri de geliyor, ancak ben daha önce ihale komisyonu başkanlığı yapmış bir bürokrat olarak oralara da giremem. Bir gün geri döneceğiz, kariyerime gölge düşürmek istemem. Bir de sigortalı olarak çalışmak istemiyorum. Emeklilik için yaşı doldurmayı bekliyorum. Sigortalı olursam 657’li olarak emekli olma hakkımı kaybetmiş olacağım.” (S2., Mardin)

“Şehir plancısıyım, Benim serbest çalışabileceğim bir büro yok. Meslek etiği gereği cezalandırılması gerektiğini düşündüğüm yerlerde çalışmam, başvurmadım bile o yüzden. Çalışmak için 3 derneğe başvurdum. Bunlar çevre koruma ile ilgili dernekler, ikisi eleman arıyordu zaten, ama sonuç olumsuz. Bir de yayınevine başvurdum, o da olmadı. Çeviri yaptım, yapıyorum.” (D2., Ankara)

İşten çıkarılan kamu çalışanlarının bir kısmı, neredeyse çocukluklarından beri ya da yıllardır çalışmaya alışkın olduklarını, maddi ihtiyaçları olmasa bile çalışmak istediklerini, “evde boş oturamadıklarını”, bir meşguliyet aradıkların dile getirmiştir. Buna bağlı olarak siyasi ya da sendikal faaliyetlere aktif katılma veya sivil toplum kuruluşlarında gönüllü çalışma gibi tercihler ortaya çıkmıştır.

“Pasif olmak bana zor geldi. Bütün yaşam hakkını elinden alıyor, evde oturup hiçbir şey yapamamak bana ağır geldi.” (G1., Ankara)

“İçimde bir şeyler yapma isteği doğdu. Halkların Köprüsü Derneği’nde çalışıyorum, onu bir rehabilitasyon olarak görüyorum. Bana da çok iyi geliyor.” (Ö., İzmir)

“Yakın olduğum siyasi partiye gidip gelmeye de devam ettim, şu anda il yöneticisiyim. En iyi cevap budur diye düşündüm.” (S., Kocaeli)

“İşsiz kaldıktan bir süre sonra ne yapacağımı düşünmeye başladım. İngilizce kursuna gittim. Bir vakfın Suriyeli mülteciler için açtığı İngilizce kursuna gittim.” (N2., Mardin)

İşten çıkarılan kişilerin sosyo-psikolojik destek ve dayanışma ihtiyacı

Başta KHK ile ihraç edilenler olmak üzere işten çıkarılan kamu görevlileri belli ölçüde boşluğa düşmekte, bir tür dışlanma ya da damgalanma/yaftalama yaşamaktadır. Kişiler üzerinde, aynı zamanda sosyal çevreleri de olan işyerinden bu şekilde çıkarılmış olmanın sosyo-psikolojik etkileri ağır olmaktadır. Bu aşamalarda ailenin ve yakın çevrenin, arkadaşların, işyerinde daha önce kurulmuş arkadaşlıkların ve üye olunan emek ve meslek örgütlerinin desteği çok önemli hale gelmiştir.

Araştırmada görüşülen kişilerin tamamı için ailenin ve yakın çevrenin sosyo-psikolojik desteği hayati önemde görünmektedir. Bu desteği göremeyenler bunun eksikliğini ya da yaşayanlar bundan aldıkları gücü ifade etmişlerdir. Bazı durumlarda, işten çıkarılan kişi tepki göreceği ya da onları üzeceği endişesiyle işten çıkarıldığını ailesi ve yakın çevresinden saklamaktadır.

“Eşim de ailem de destek oldu, eşimin ailesi de öyle. İhraç edildiğim gün amcam uğradı, bana bu bir mücadele dedi, yılmayacaksın dedi, bu beni çok mutlu etti. Ailem devrimci mücadele içinden geliyor. Ailem olumsuz tepki gösterse çok mutsuz olurum. Eşim bunların faydası olmuyor, artık konuşma, zarar görürsün diyor tabii. Kedim çok destek oluyor (gülüyor).” (C., Kocaeli)

“Ailemden destek görmedim. Ailem sana haksızlık yapıldı diyor, ama niye işe girip çalışmıyorsun da diyor.”, (K., Kocaeli)

“Ben, kendi ailemden sakladım, söylemler rahatsız edici bir noktaya gelir, farklı bir söylem gelişir diye. Aslında ailem aydın, biz 33 Kurşun’un çocuklarıyız. Yeğenlerim de benim dünya görüşümü paylaşıyor. Ama onları da üzmemek istemedim. Ailem beni emekli oldu diye biliyor.” (Ş., Kocaeli)

“İhraç sonrası Eğitim-Sen Şube yönetimine seçildim. Bu görevim anneme moral veriyordu. Böylece annem her sabah, tıpkı çalıştığım zamanlarda olduğu gibi, beni evden çıkarken görebildi, pencereden beni uğurlama alışkanlığını sürdürdü. Ancak şube yöneticiliği görevim daha sonra KHK’lı olduğu gerekçesiyle devlet tarafından iptal edildi.” (M., Kocaeli)

“Eşimin de benim de ailelerimizle çok bağımız yoktu. İlk önce evi Siverek’e, eşimin ailesinin yanına taşıdık. Aile ile 8 ay birlikte olmak iyi geldi. Kayınvalidem ile karşılıklı oturmak, örgü, televizyon, yemek; bunlar iyi geldi. Yaşlı kadınların bilgeliği bana iyi geldi. Ailede başka açığa alınanlar oldu; bu ailenin meselesi oldu artık.” (S1., Ankara)

“Babam çok destek oldu. Annem kim gazete okuyor ki, senin ihraç olduğunu duyacaklar diye beni teselli etti.” (D1., Ankara)

“Ailem manevi olarak çok destekledi. Eğer böyle davranmasaydım, sen neden imza atmadın derlerdi bana. Maddi durumları ise kendilerinin de zor.” (N., İzmir)

“Ailem İstanbul’da, onların yanına da gitmek istemiyorum, orada bir hafta kaldıktan sonra ikinci hafta ne yapacaksın diye soracaklar, bundan kaçıyorum sanırım. Önce ailem imzayı çekmişti, ama sonra ikna oldular, ekonomik olarak da destek oluyolar. Babam başta tepkiliydi, sonra çok destek oldu. Babam da solcu, biz Aleviyiz aslında, ama Kürt meselesi ile ilgili daha farklı düşünürdü. Bir de biz yaptık da ne oldu havasındaydı, bunlardan bir şey çıkmaz gibi bir tavır vardı. Babam fikrimi değiştirmeyeceğimi biliyordu. Onun söylemesiyle değiştirmeyeceğimi biliyordu. Onları ağlamamak için aramıyorum, üzölmelerini istemiyorum.”(D., İzmir)

“Ben ihraç edildikten sonra geniş aileden bir destek görmedim. Aramaya korkuyorlar. Bir arkadaşım var, karı koca ikisi de öğretmen. O telefon açtı mesela, bu maaşlardan biri senin dedi. Akrabalarım için ne cenazenize ne cenazeme diyorum artık. Ailemden ve ihraç arkadaşlarımdan başka kimse kalmadı. Açıp sizin durumunuz ne oldu bile diyemiyorlar.” (V., İzmir)

“Arkadaşlarımla bu süreci çok iyi yaşadım. Çok dayanışma gösterdiler, borçlu bile hissettim. Biraz orta sınıf ahlakı belki de bu. Farklı arkadaş çevrelerim var, çok destek oldular hep. Ama yine de muhtaçmışım gibi hissetmek ağır geldi. Anne baba kaybına çok yakındı hissettiklerim. Ağır geliyordu. Böyle düşünmemek gerek diye anladım sonra. Hatta ablam hissetti, artık endişelenmiyorum senin için dedi.” (E2., İzmir)

İşten çıkarılan kişiler için “eski” iş arkadaşlarının ya da görev nedeniyle ilişkide oldukları kişilerin ilgisi ve desteği, dışlanma ve damgalanma gibi durumları engellemesinin yanında sosyal çevredeki ilişkilerin sürekliliği bakımından çok önemli olmaktadır. Çoğu örnekte, yıllardır birlikte çalıştıkları iş arkadaşları ve iş nedeniyle tanıdıkları çevre ile ilişkileri değişmiştir, bu değişimin olumsuz olduğu durumlar yalnızlık hissi, üzüntü ve hayal kırıklığı gibi ruh hallerine yol açmaktadır.

“İş arkadaşlarımla bir kısmı çok üzüldü, kabullenemedi. Ama önceden selam veren bazıları sırt çevirmeye, tanımamazlıktan gelmeye başladı. Aslında beni kötü gördükleri için değil, korktukları için böyle yapıyorlar, kimsenin olmadığı küçük bir sokakta görünce sarılıyorlar.” (Ş., Kocaeli)

“Birçok kişi haksızlığa uğradığımı düşündü. Arkadaşlarımla görüşebiliyorum, iş yerine de gidiyorum. Bir Türk milliyetçisi arkadaş arabamı satıp destek olayım bile dedi, ne kadar samimi idi bilemem, ama ben çok mutlu oldum. İşyerine gidiyorum, orada herkesle görüşmüş oluyorum.” (C., Kocaeli)

“İş arkadaşlarımdan bir dayanışma görmedim, aramaya bile korkuyorlar, telefonlar dinleniyor diye, sadece birkaç kişi arıyor, görüşüyoruz. İşyerine gittiğimde 2 kişi hariç herkes samimi davranıyor ama ben gitmediğimde 2-3 kişi arıyor. Damgalandığımız için herkes uzak duruyor.” (K., Kocaeli)

“İhraç edildiğinde okuldaki meslektaşlarının ne kadar korkmuş olduğunu gördüm. Bu nedenle onların beni aramasını, ilişki kurmasını istemedim. Bana desteklerini gösteren yükümlülüklerden uzak tutmak istedim onları. O yüzden hep ben iyiyim, merak etmeyin, aramanıza gerek yok dedim.” (L., Kocaeli)

“İhraç edildiğimi öğrencilerimden saklamak zorundaydım. Öğrencilerin sınav zamanı yaklaşmışken onları strese sokmayı tercih etmedim. Ancak öğrencilerim toplanıp okul müdürüne, benim nerede olduğumu sormuşlar. Bundan gurur duydum.” (M., Kocaeli)

“Son okulum sosyetik denilebilecek bir mahallede idi. Eğitim-Sen’li öğretmenler açığa alınca ben de eşyalarımı topladım. O sırada bazı veliler geldi, sen hem benim hem çocuğumun annesi oldun deyip ağlayanlar oldu. Sonradan bir sürü insan telefonlar dinleniyor diye aramadı, zoruma gitti.” (İ., İzmir)

“İhraç edildiğim günlerde telefonlarım susmadı, yemek yiyebilmek için sesini kısıtım hatta. Kalan arkadaşlar Eğitim-İş’lilerle tartışmış, ben Eylül’deki kurulda bizi atacaklar demiştik, oradan başlayarak okulda bir yüzleşme yaşanmış.” (E1., İzmir)

“Eski işyerimden aramadılar. Ama yolda karşılaştığımızda çok sıcak davranıyorlar. Öğrencilerimle karşılaşıyorum. Görüşmek için ekstra bir çaba göstermiyorlar ama gördüklerinde çok sıcak davranıyorlar. Öğrenciler korkuyorlar. Daha önce kurum içinde hedef gösterme olmuştu. Hiçbir şey yokmuş gibi davrandım o zaman. Sürekli iyi görünmeye çalışmak da zor aslında. Odamı boşaltırken son sınıf öğrencileri gelmek istemiş. Bölüm başkanı öğrencilerin imzasını almaya çalışmış. O sırada bir arkadaşımız öğrencileri engellemiş, daha sonra bunu bana anlatırken hak vermeme bekledi. Neden haklı bulayım?” (N., İzmir)

“Tez danışmanım ilk başlarda beni aramadı. Uzun süre sonra aradı. Daha sonra ben aradım, açmadı. Açığa alındıktan sonra beni hep fakülteye çağırıyor görüşmek için, gitmek istemediğim halde. Beni çok gerdi bunlar.” (D., İzmir)

İşten çıkarılan kişilerin doğrudan yakın ilişkileri olmasa dahi, yaşadıkları çevrenin ya da mahallenin, komşularının, arkadaşların tepkilerinden de olumlu ya da olumsuz olarak çok etkilendikleri görülmektedir.

“Komşulardan, çevreden doğrudan bir destek almadım. Maddi bir beklentim hiç olmadı zaten. Ama anlayış, bir hal hatır sorma bekledim hep. Özellikle çok yakın olduğumuz, bekâr genç kadın komşularımız vardı. Ben onlar genç kadın oldukları için komşularla bir sorun yaşadığında onlara sahip çıktım, onların yanında oldum. Bizim tabaklarımız hâlâ onların evinde. Annem bekâr çocuklar kendileri yapıp yiyemezler diye yemek gönderirdi hep. Ama onlar, ben işten çıkarıldıktan sonra bir kere bile gelmediler, bir kere bile nasılsın demediler. Çok duyarlı olduklarını biliyorum, onlara zaman veriyorum hâlâ.” (S2., Mardin)

“Bilgisayar mühendisliği öğrencisiyim. İhraç edilmiş olduğumu gerek hocalarımdan gerekse kendi sınıf arkadaşlarımdan saklamak zorunda kaldım. Son sınıfta staj başvurusu yapmamız gerekiyor aslında, ama ben böyle bir başvuru yaparsam ihraç edildiğim açığa çıkar. O yüzden mezuniyet sonrasına erteledim. Durumumu öğrenirlerse, hocalarım engel çıkarır, sınıftan da dışlanırım.” (L., Kocaeli)

“Biz Ankara’ya taşındığımızda ev ararken çok zorlandık. Diyarbakır, KESK, öğretmen gibi lafları duyunca ev sahipleri, para da anlaşsak bile ev vermiyorlardı. Sonunda kendisi de Diyarbakırlı olan bir ev sahibi bize evini kiraladı.” (G2., Ankara)

Aile ya da akrabalar dışında bir grubun ya da topluluğun parçası olarak davranmanın ya da hissetmenin görüşülenlerin tümü için önemli olduğu görülmektedir. Bir işyerinde aynı anda işten çıkarılanlar, sonraki süreçte eğer birlikte davranmaya ve görüşmeye devam edebiliyorlarsa bu onları daha güçlü hissettirmektedir. Ayrıca üye olunan sendika ya da meslek örgütünün desteğinin işten çıkarılanlar açısından maddi ve manevi anlamda hayati önemde olduğu görülmektedir. Bu desteğin verilemediği ya da hissedilemediği durumlarda ciddi bir hayal kırıklığı yaşanmaktadır.

“Atıldıktan sonra basın açıklaması kalabalıktı, arkadaşlarım sahip çıktı. Destek görmedim diyemem.” (G., İzmir)

“Aslında bu psiko-sosyal bir varlık olarak yok olma süreci. Bize sadece sendikamız sahip çıkıyor, KESK sahip çıkıyor.” (N1., Mardin)

“Üyesi olduğum Büro Emekçileri Sendikası’nın (BES) desteğini çok olumlu buldum. Ancak ihraçlar çoğaldıkça sendikanın verdiği bu destek orayı da güçsüz hale getirebilir. Ben dayanışma ödeneğini geri çevirdim. Farklı sendikalarda farklı deneyimler yaşanıyor ancak ürkek bir siyaset ile olmuyor, onu kırmak lazım. Bu süreçte KESK’in gösterdiği tepkiyi diğer

muhalefet örgütlerinin de göstermesini beklerdim. Bizim sorunumuzu düşünen, içselleştiren olmadı. Bu saatten sonra gidip lastikçide çalışamayız ki biz.” (Ş., Kocaeli)

“İlk ihraç edildiğimizde KESK’in el uzatması iyi bir şeydi. Günü gelen faturaların ödenmesi için iyi bir şeydi. Arkadaşlarım da maddi olarak destek oldu, hatta ben istemiyorum dedim. İşyerinden arkadaşlarla da başından itibaren bir aradaydık, sonra ben onlara zarar vermemek için geri çekildim. Hatta KESK’li arkadaşlarla telefon görüşmelerimi bile kestim, onlara zarar gelir diye. Telefonla bile aramayın, ben sizi bulurum dedim. Ama sendikamı bırakmadım.” (S. Kocaeli)

“Sendikada görev yapma teklifini ise önce ailem tedirgin olur diye kabul etmedim ama sonra göre aldım. Sağlık ve Sosyal Hizmetler Emekçileri Sendikası (SES) işyeri temsilcisi oldum. Ailemin tepkisi hiç de kötü olmadı. Örgütlü olmanın önemini bu süreçte bir kez daha anladık. Sendika hem hukuksal hem maddi destek sağladı.” (B., Ankara)

“İhraç sürecinde pek çok insanla tanıştım. Sendika ve arkadaş çevresi ile dayanıştık, destek gördüm. Kafamda daha önce olan örgütlenme düşüncesine yaklaştık. (N., İzmir)

“Sendikamdan ilk başlarda destek gördüm ama öyle devam etmedi. Bütün bu süreçte yanımda hissetmek isterdim, sahip çıkılmasını isterdim. Örneğin ihraçtan sonra sendikanın önünde basın açıklaması yaptık, buna bile sendika üyeleri katılmadığı gibi, bir de tepki gördü. İhraçtan önce beni hedef gösteren gazeteyle bir tepki verelim dediğimde, gidip belediye başkanı ile konuşmamı önerdiler sadece. Bazı şeyleri ben ya da bana sahip çıkan arkadaşlarım hatırlatmadan ya da talep etmeden sendika yapsın isterdim. Sendikadakiler, oradaki yakın arkadaşlarım bile beni suçladı. Bunlara tepki gösterince alınganlık yaptığımı söylediler. Halbuki ben düşmüşüm, her yerim kırılmış, yaralarımı sarmasanız bile şefkat gösterin istiyorum sadece. Paramparça hissettim kendimi.” (S1., Mardin)

“İhraç edildikten sonra, sendikaya da çok kızdım. Ankara’da genel merkeze gittiğimde bunları söyledim. Örgütlülüğümüze güvenmiştim.” (V., İzmir)

İşsiz ve güvencesiz kalmanın neden olduğu maddi ve manevi sorunlar kişiyi zorlamakta, bu durumda kişiler üzerlerinde yük olarak hissetmeyecekleri ve onurlarına dokunmayan destek ya da dayanışma biçimlerinin arayışında olmaktadır. Bu aşamada üye olunan emek ve meslek örgütlerinin, özellikle sendikaların desteği kişi için çok önemli hale gelmektedir. Sendikalardan beklentiler sadece maddi dayanışma bağlamında değildir, işten çıkarılan kişiler uğradıkları hak ihlalleri ve mağduriyetler karşısında sendikaların yanlarında olmasını, onlara sahip çıkmasını, bu haksızlıkları ulusal ve uluslararası kamuoyuna duyurmasını ve son olarak farklı dayanışma biçimleri yaratmasını beklemektedir.

“KESK’e ve sendikaya tepkim vardı, bu süreci çok da iyi yönetemedi. Maddi ve hukuki destek dışında çok da bir şey yapmadılar. Uluslararası destek için de daha çok uğraşabilirlerdi. Bir inanç yitimi de var. Buralardan bir şey çıkmaz diye düşünüyorum artık. İhraçtan sonra sendika ne yapacak diye bekledim. Bir açıklama gelmedi. 3-5 gün geçti, hiçbir şey olmadı. Sonra beni yürütme kurulu toplantısına çağırdılar. Beni çağırılmaları değil, ziyarete gelmeleri gerekirdi.” (Ö., İzmir)

“Günlük hayatta bir sürü duyarlılık sertleşiyor. Emek örgütlerine çok tepkim oldu. İnsan niteliğinin sorgulanması gerekiyor diye düşünüyorum. Bir nitelik sorunumuz var, incelik yok, duyarlılık yok. Beni Facebook’tan atanlar oldu, telefonla aramadılar. Çok politize olmayan insanlar arıyor, sendikadan ise iki kişi aradı. Psikolojik boyut maddi boyuttan daha önemli geliyor bana. Bazıları dayanışma yapsa da ismi geçmesin istiyor mesela. Sendikaya gidip bazı şeyleri ben söyleyemem, ama birilerinin bunları yapması gerekirdi. İnsanlara kızmıyorum ama burada örgütlerden bahsediyoruz. Soldan olmayan arkadaşlar daha iyi davrandı. Mesela mahallede balık ekmek yapan bir çocuk var, 23-24 yaşlarında, Tokatlı. Kendisi bir konteynırda kalıyor ama R. ağabey şimdi sen ne yapacaksın, gel bizimle kal dedi. Bu çocuk MHP’li mesela, çok duygulandı beni. Örgütlü yapılar, sendikalar insanları bir araya getiremedi, güç veremedi. Başkalarını suçlamak kolay ve ucuz. Bizde özeleştiri yok, hemen kendimize haksızlık etmeyelim gibi cümleler çıkıyor ağızlarından.” (R., İzmir)

“Sendikaya yeni üye olduğum için kendimde bunları söyleme hakkı görmüyorum ama. Bir sürü insan atıldı, ama herkesin durumu farklı, eşit davranmak eşitsizlik yaratır, herkese aynı desteği yapmak doğru değil, belki talep edene göre yapılabilirdi. Sendika daha başka şeyler yapabilirdi, bunlar şahıslarla ilgili değil, acil durumda olanlar için her ilde çeşitli etkinlikler yapılabilirdi, şölenler falan mesela.” (K., Kocaeli)

“İzmir’deki KESK Şubeler Platformuna bizi buluşturun dedim. Bizlerin arasında bir kader ortaklığı var. Sendika bunu kurmakta geç kaldı. Ben dayanışma ağı kurmayı, insani iletişim kurmayı çok önemsedim. Bir kadın grubumuz da var. Ayrıca bir kadın dayanışma derneği var, orada da ihraç arkadaşlarla tanıştık. Biz kendi sendika şubemizde kooperatif gibi olanakları tartıştık. Emlakçılık kursuna gittik, kafe açanlar oldu. İzmir’de yaklaşık 150 sendika üyesi ihraç olmuştur. KESK ile sendika üzerinden çok kavga ettim bir yandan da.” (E1., İzmir)

“Gelir kazanmak kadar birlikte iş yapmak da önemli. Dayanışma ha deyince olmuyor, eksiklerimiz var, hazır değilmişiz, onu görüyorum. KESK olarak daha farklı şeyler yapabiliirdik. Sandığımız kadar hazır değilmişiz. İlk ihraçlara yeterince tepki vermedik örneğin. Buradaki KESK eylemlerine ben de çok katılamıyorum. Eğitim-Sen bile çok bölündü. Sendikalardaki arkadaşlara destek veriyoruz ama. Bu dönemi bir reorganizasyon ile geçirmek, atlatmak lazım. Örgütsel zafiyetlerimizi görmeliyiz.” (A., İzmir)

Sonuç olarak, her türlü destek ve dayanışmanın işsiz ve güvencesiz kalmış kişileri güçlendirdiği görülmektedir. Ancak, bunun aksi örnekler de vardır. Başka sıkıntıların yanında, bir süre sonra sadece işten çıkarılan kişiler ile sınırlı bir sosyal çevrenin oluşması kişiyi güçlendiren değil, bir tür “mağdur” psikolojisini sürekli kılan bir hale bürünebilmektedir.

“Ailemden destek gördüm. Ertesi gün anneannem arıyor, senin emeklerine yazık diyor, ben senin koşullarını biliyorum diyor. Politik destek de gördüm. Arkadaşlarım hep aradı, hatta istemediklerim bile. Yalnızlıktan intihar edenler ya da ailesi, çevresi tarafından reddedilenler var. Ama biz yalnız kalmadık. Diğer kesimin neler yaşadığını bilmek isterim.” (G2., Ankara)

“İzmir’e geldim, tanıdığım bir kişi bile yok, Konak’a geldim. Erzurum’dan, üniversiteden ihraç edilen bir arkadaşımızın ailesi burada yaşıyormuş, benimle ilgilenmeleri için yönlendirdi. Bana ucuz diye varoşlarda yer gösterdiler, hayal kırıklığına uğradım önce. Sendikaya ulaşamadım bir türlü. Pazar günü de geçti, pazartesi günü sendikaya ulaşabildim, bana çok yardımcı oldular. Ev buldular, bir gazetenin imtiyaz sahibinin evi. Aşağıda çalışabileceğim bir yer de vardı. Halkların Köprüsü Derneği’yle tanıştım. Çok destek gördüm orda. Beni derneğin onur üyesi yaptılar, çok gurur duydum. İzmir’de, burada yapabileceğime inandım. Sonra kardeşim de geldi. Ona da çok iyi geldi burası. Özel Yedi İklim Erken Çocukluk Merkezi diye bir okuldan aradılar, yüzde yüz bursla çocuğumu aldılar. Daha sonra okula yakın olduğu için başka bir eve geçtik, o da yine dayanışmayla oldu. Buradaki dayanışma çok iyi.” (H., İzmir)

“Ben önceden Ankara’daydım. Dayanışma alanları vardı ama ben bir süre sonra bir boğulma hali hissettim. Bir türlü üretken bir hava olamadı, tüketici oldu benim için. Formel ve fiziksel olarak üniversiteden ayrılısam da sosyal olarak ayrılamamıştım. Benzer hikâyelerin sosyal olarak dışına çıkmak istiyordum. Başka bir şehir, başka insanlar istedim. Ankara ağır geliyordu artık. “Devlet mahallesinde” yaşamak bana ağır geldi. Ankara’daki bombalı, saldırlı devlet havasından kaçtım, neden olmasın diye düşündüm. KHK ile bir kesinti olmuştu hayatımda. İhraç olanlarla çok görüşmüyorum. Durup durup bu mevzuların gündeme gelmesi insanı mağduriyet psikolojisine sokuyor.” (E2., İzmir)

Her şeye rağmen işten çıkarılan kişiler dayanışmanın bir parçası olmanın ve buna kendilerince katkı vermenin sağladığı gücü hissetmektedir.

“Şimdi haftada 1-2 kez sabah kalkarım, giyinirim. Normalde makyaj yapmam, saçımı yapmam günlük hayatta. Ama o gün makyajımı yaparım, saçımı yaparım. Dışarıya çıkarım. Moral vermek istiyorum. Hem ihraç olan arkadaşlarıma hem de hala çalışan arkadaşlarıma moral vermek istiyorum. İşte yapabildiğim kadar, yürüyüşümle olsun, gülümseyişimle olsun. Dimdik yürüyorum bir de, ayaklarımı yere basa basa. Adeta bir kortejle yürür gibi yürüyorum. Moralimizin iyi olduğunu görsünler, başımızın dik olduğunu görsünler.” (S2., Mardin)

Kadınların ağırlaşan hayatları: İşten çıkarılmanın ve güvencesizliğin toplumsal cinsiyet boyutu

İşten çıkarılan kamu çalışanları benzer hak ihlalleri ve mağduriyetler yaşasa da, eğitim durumu, hizmet yılı, kadrolu/sözleşmeli olma, yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuklu/çocuksuz olma, aile ve sosyal çevre desteği, yaşanan yer gibi koşulları açısından farklı deneyimler yaşamışlardır. Bu noktada, kadın erkek eşitsizliğinin ve ataerkil toplum özelliklerinin, işten çıkarılan kadınların yaşadıkları deneyimleri daha zorlaştırdığı, hak ihlalleri ve mağduriyetleri ağırlaştırdığı görülmektedir.

Araştırma sırasında görüşülen kadınların çoğu, kadınlara yüklenen toplumsal rollerin işten çıkarılmayla birlikte hayatlarını daha zorlaştırdığını ve “evde oturmalarının” beklendiğini dile getirmiştir. Görüşülen kişiler öznel deneyimlerini anlatırken, farklı sözcüklerle de olsa çoğunlukla benzer duygu ve düşünceleri ifade etmiştir. Bu da bize hem işsizlik hem de toplumsal cinsiyet bakımından ortak bir deneyimi paylaştıklarını göstermektedir.

Güvenceli bir işi ve ona bağlı olarak yaşam standartlarının getirdiği belli ölçüde bağımsız bir hayatı olan kadınlar, işten çıkarılma ve işsizlik sürecinde bu bağımsızlıklarını farklı ölçülerde ve bağlamlarda yitirmekte, kendilerini eskisi kadar “özgür” hissetmemektedir. Maddi zorluklar özellikle tek yaşayan ya da boşanmış kadınları ailelerinin yanına taşınmaya mecbur bırakmakta ya da bazı durumlarda güvencesiz bir takım işlerde çalışabilmek için çocuklarından ayrı kalmak durumunda kalmaktadırlar.

“İhraç edildikten sonra, çalıştığım yıllara göre daha çok evlilik teklifi almaya başladım, bir yerlere davet etmeye başladılar. Geçmişte bir bürokrattım, bir statüm vardı. Şimdi daha korunmasız, muhtaç olarak görülüyorum demek ki.” (S2., Mardin)

“Benim evlenmeme 3 hafta kalmıştı. Nikâh şekerlerimi hazırlıyordum gazetenin kapatıldığını öğrendiğimde. İşsiz bir kadın olarak evlenmek zordu, eşimle ilişkiyi de etkiledi bu.” (P., Kocaeli)

“Bir kadın olarak hayatta tek başına olmayı başarmışsınız. Şimdi o da yok. Bayram tatilinde annem gelenlere benimle ilgili bir şey söyleyemiyor. Bir erkeğe bu kadar hesap sorulmaz, niye İstanbul’a dönmüyorsun ya da neden eylemlere gelmedin gibi. Kadınların hep bir gerekçe üretmeleri gerekiyor. Kamusal alana çıkmamız için bir neden lazım. Erkekler için durum öyle değil. Onların dışarıda olması normal. Biz bir süre sonra evden çıkamıyoruz. Buna direnmek çok zor.” (D., İzmir)

“İhraç sonrası ilk bir ay hep sokakta olmak istedim. Ama sendikadaki erkek egemen bakış yoruyordu. Bir yere oturunca hesap ödetilmemesi ağırıma gidiyordu.” (F., Ankara)

“Bir kızım var, 8 yaşında. Eşimden okumama, yüksek lisans yapmama karşı çıktığı için daha önce ayrılmıştım. Şimdi benim düzgün bir gelirim olmadığı için kızıma Urfa’daki ailem bakıyor. Kızım beni anlıyor, devlet senden ne istiyor diye soruyor bana. Ama bir yandan da okuldaki motivasyonu çok düştü. Yardım almak çocuğuma ağır geliyor.” (N1., Mardin)

İşten çıkarılan kadınlar, en yakın çevrelerinden hatta kendi çocuklarından tepki görmekte, buna neden olduğu düşünülen siyasal ve/veya sendikal faaliyetleri için sorgulanmaktadır.

“Çevre tarafından anneliğimin sorgulanması bana çok ağır geldi. Baba tarafım AKP’li, sen annesin önce oğlunu düşün diyorlar. Eskiden konuşurdum bunları insanlarla, şimdi tahammül edemiyorum.” (C., Ankara)

“Öğrenince oğlum keşke normal bir kadın, normal bir anne olsaydın dedi. Ben normal ne diye sorunca, ben senin için kaygılanıyorum, kendim için değil dedi.” (S2., Ankara)

İşsizliğin yol açtığı yaşama koşullarının ve baskıların zorlayıcılığı özellikle tek yaşayan kadınlara ataerkil kültürün bazı kurumları içinde kendilerini daha güvende hissedebileceklerini düşündürmüştür. Benzer şekilde kadın olarak herhangi bir taciz ya da saldırıya uğradıklarında resmi makamlara, özellikle güvenlik güçlerine başvurma konusunda kadınların cesaretlerini de azaltmıştır.

“Genç bir kadın olarak keşke çocuğum olsa, oturmuş bir ilişkim olsa diye düşündüğüm anlar oldu. Yalnız hissetmeye zamanım bile yoktu aslında, ama yine de niye böyle hissediyorum diye düşündüm. O günlerde gözaltı olabilir gibi güvensizlik duygularım da oldu.” (E2., İzmir)

“Tatilde bir taciz olayı başıma geldi. Baş etmeye çalıştım. Pazar sabahı polise gitmek istedim, ama sonra gitmedim. Haklı olduğunu dile getirememek, işte onu çok sert, çok net bir biçimde anladım. Devletin gözünde yurttaş değildim artık.” (E2. İzmir)

İşten çıkarılma süreci öncesinde yaşanan haksız uygulamalar ve özellikle kayyım atanmış belediyelerde yönetim değişiminin güvenlik tedbirleri ve baskı ile gerçekleştirilmesi gibi durumlar kadın çalışanlar için adeta bir tacize dönüşmüş ve bunlar karşısından kadınların haklarını savunması bastırılmaya çalışılmıştır. Kadınlar karşı çıktıkça çeşitli etiketlerle yaftalanmış, hak savunuları değersizleştirilmeye uğraşmıştır.

“Kayyım belediyede göreve başladığında bunu bir irade gaspı olarak gördük ve tepki gösterdik. Belediyenin içinde erkek özel harekâtçıların bizlere karşı tavırları bir psikolojik şiddete ve tacize dönüşüyordu. Çalışma koşullarımız çok ağırlaşmıştı. Bütün bunlara tepki gösterdiğimizde darp ediliyorduk, gözaltına alınıyorduk. Kayyım atandıktan sonra belediyede kadın çalışanlara karşı

tavırları daha farklıydı. Bize yapılanları psikolojik baskı olarak görüyorum. Bizi barındırmamak, yıldırma istiyorlardı.” (N1., Mardin)

“Ocak 2016’da Çankırı’ya sürüldüm. Bizi niye sürgün ettiniz diye Valiliğe gittik, çok tepki ile karşılaştık. Muş Valisi deli kadın ilan etti beni. Kadın olduğum, hesap sorduğum için.” (D1., Ankara).

“Bu süreci kadınlar olarak daha ağır yaşadık. 10 Ekim sonrasında fotoğraflarımı görünce, hakkımda o da söylemiş, böyleymiş dediler mesela.” (G1., Ankara)

Evli kadınların eşleri de işten çıkarılmış ya da işsizse bundan kadın erkek eşitliği açısından olumlu deneyimler de çıkabilmektedir.

“Eşim 14 Temmuz KHK’sı ile ihraç edildi. Bakım emeği babanın oldu bizim durumumuzda, zorunluluktan da olsa olabileceğini görmüş olduk.” (G2., Ankara)

Araştırma sırasında görüşülen kadınların bir kısmı, işten çıkarılmış diğer kadınlarla ya da başka kadın arkadaşlarıyla bazı ortak üretim ve dayanışma pratikleri örebilmiştir. Bu süreçler ve sonuçlarının kendilerine kadın dayanışmasının önemini doğrudan yaşamları içinde gösterdiğini, ancak erkeklerin bunu başaramadığını belirtmişlerdir. Öte yandan, görüşülen kadınlar arasında, yaşanan durum karşısında erkeklerin toplumsal rolleri gereği daha çok zorlandığını, kadınların daha çabuk kendilerini topladığını /uyum sağladığını belirtenler de olmuştur.

“Buradan bir şeyler yapabiliriz dedik, kadınlar olarak örgütlendik. Evde başladık, her şeyi dayanışma ile yaptık. Kumaşını veren, makinesini getiren geldi. Yan yana ve ayakta kaldık. Kişisel olarak mutlu olduk. Bu uzun zamandır tatmadığım bir şey, yıllardır özlemimi çektiğim bir şey ve kendi üretimimiz. Erkeklerde bu olmadı, bu kadar çabuk olamadı. Proje tasarlamaktan yola çıkamadılar. Kendi gerçekliklerini bile tanımlamakta zorlandılar.” (C., Ankara)

“Batıkent’te kurduğumuz dikiş ve yemek atölyesi bu süreç içindeki en iyi deneyim. Daha önce memur olarak çalıştım hep, ama bana memurluğun iyi bir şey olup olmadığını da sorgulattı. Ayrıca kadın dayanışmasının lafta kalmadığını da bu deneyim öğretti. Bu süreçten güçlü çıktım.” (F., Ankara)

“Bu süreçte erkeklerin gücünün daha çok elinden alındığını düşünüyorum. Onların elinden alınanlar daha fazla. Daha çok bunalıma girdiler. Biz kadınlar olarak başardık aslında.” (D., İzmir)

Bazı görüşmeler sırasında, doğrudan sorulmuş olmasa bile kadın haklarını savunan sivil toplum örgütlerinin ya da başka örgütlerin kapatılmasının ya da işlevsiz hale gelmesinin

kadınların hayatını güçleştireceği ve kadın hareketi ve dayanışmasını belli ölçülerde zayıflatacağı dile getirilmiştir.

“Muş’a Aralık’ta gittiğimde ev kiradım. Daha önce bir kadın derneğinin mekânı idi; dernek KHK ile kapatıldı. Mühürlü kapıyı açıp giren ben oldum. Muş’taki iki kadın derneğinin de yaptıkları çok önemliydi, ikisi de KHK ile kapatıldı. Bu dernekler Mukadder ve Muş Kadın Çatısı idi. Taşrada bazı yerlerde kadınların başına bir şey geldiğinde gidecekleri, diyalog kuracakları yer bile yok. Muş’ta da Eğitim-Sen Şubesi ve bu iki kadın derneğiydi gidilecek yer, ama yok edildi. Bu kapatmalar ve ihraçlarla birlikte Muş’ta kadın aktivist kalmadı neredeyse.” (D2, Ankara)

Yurttaşlığın “sonu”: Devlete ve topluma aidiyet duygusunun zedelenmesi

KHK ile ihraç edilme, kurum yönetimi veya kayyım yönetiminin kararıyla iş sözleşmesinin uzatılmaması yoluyla işsizliğe ve güvencesizliğe mahkum olan kamu çalışanları, bir devlet görevlisi olarak topluma hizmet ediyorken, bir gün içinde kendilerini en temel hak ve özgürlüklerden mahrum kaldıkları bir durumda bulmuştur. Araştırma sırasında görüşülen kişilerin tümü işsiz, güvencesiz ve belli ölçülerde toplumdan dışlanmış veya damgalanmış olmanın kendilerine bir hayat alanı bırakmadığını çeşitli biçimlerde ifade etmiştir. Yine görüşülen kişilerin tamamı, yaşadıkları hak ihlallerinin ve mağduriyetlerin yurttaşlık bağı/duygusunu zayıflattığını, kendilerini bu ülkede kimsesiz ve geleceksiz hissettiklerini, güvenlik duygularının sarsıldığını vurgulamıştır. Bu durum, öfkeden umutsuzluğa, üzüntüden korkuya değişen duygu durumlarına yol açmaktadır.

“Şu anda kendimi bu ülkenin bir yurttaşı olarak hissetmiyorum, ben bu ülkede neyim diye düşünüyorum. Evimde kalamıyorum, kızımın dışarıda görüşüyorum. Bu yaşananlar göçe zorluyor insanı.” (N1., Mardin).

“Türkiye’de bu tür şeyler çok yaşandı, yanlış bir yerden döner. Bu yapılanlar siyaset böyle gerektirdiği için yapıldı. Ama yine de, ilk anda aidiyet duygusunda bir azalma oluyor. Askerlik yapmışsın, vergi vermişsin ama işten atıyor devlet seni. Bir duygusal kopuş oluyor.” (Ş., Kocaeli)

“Öfke duygum dinmiyor, dinmeyecek, bunu çocuklarıma da böyle vasiyet ediyorum, onlara da çocuklarınıza böyle vasiyet edin diyorum. Bir şeyler değişecek mücadeleyle, değişmezse, bu şekilde devam ederse çocuklarımla yurt dışına gitmelerini isterim. Siyasi iktidarlara öfke duyuyorum ama devlet hepimizin devleti.” (S., Kocaeli)

“Benim açımdan üç kırılma var. İlki, 10 Ekim katliamı. İkincisi, 1 Kasım seçimleri. Sonuçlar açıklandığında, o sabah intihar etmek istedim, bu toplumdan soğudum. Babam yoğun bakımda idi o dönemde. Üçüncüsü ise açığa alınmam ve ihraç edilmem.” (F., Ankara)

“Bir gel-git içinde yaşıyoruz, uzay boşluğuna fırlatılmış gibiyiz. Türkiye’nin böyle bir yer olacağını bilseydim çocuk bile yapmazdım.” (K., Kocaeli)

İşten çıkarılma sırasında ve sonrasında yaşanan belli simgesel anlar, yukarıda sözü geçen yoğun ve çelişkili duygu durumlarını tetiklemekte, en temelde kişinin haksızlığa uğramışlık ve mağduriyet psikolojisini kuvvetlendirmektedir.

“Geçenlerde SGK’dan çok değerli vatandaşımız hitabıyla başlayan ve GSS için para yatırmamı öneren genel bir yazı geldi. 26 yıl devlet memurluğu yapmış ve bu şekilde işten çıkarılmış biri olarak o yazıyı almak beni çok öfkelenirdi. Bir memur olarak evrak tasnif edilirken o yazının bana gönderilecek şekilde ayrılmasına bile öfkelenirdim. Ben değerli vatandaş isem beni niye attın? Terörist diye attı isen niye bu yazıyı gönderiyorsun? Kendi memuruna bunu nasıl yaparsın? Yazıyı yırttım attım, öfkeden ağladım.” (S2., Mardin)

“Bizim Nusaybin’de, Cizre’de çatışma alanlarında kalan, çocuklarımıza dönük hiçbir şey yapılmadı. Hiç psikolojik destek almadılar. Eğitimleri yarım kaldı. Buralara geldiler, 100 kişilik sınıflar oldu, orada da eğitim alamadılar. Ben belki de hiç politik bir insan değildim. Devletin bizi hiç umursamadığını, bizi bu kadar ötekileştirdiğini ilk defa bu süreçte hissettim, bu kadar anladım.” (N2., Mardin)

“Ak Partili bir milletvekili ile görüştüm, benim suçum ne diye sordum, suçun yok ama kafamda seninle ilgili karanlık bir nokta var, sen düşman bir sendikaya geçmişsin dedi. O sendikanın üyeleri düşman mı? Devlet kendi içinde dost düşman ayrımı mı yapıyor? Kafalarında beni vatan haini olarak ilan etmişler, buna kılıf uydurmaya çalıştılar.” (K., Kocaeli)

Kişinin daha önce bir kamu görevlisi ya da “sıradan bir yurttaş” olarak çekinmeksizin ya da daha kolay yapabileceği bir takım başvuruları, işleri veya resmi işlemleri yapamaması ya da zorlanması devletle olan yurttaşlık ilişkisini sorgulayışını artırmaktadır.

“İhraçtan hemen sonra maaşımdan kalanı çekmek istedim, ama hesap bloke edilmişti. Sonra ek hesap borcumu ödemek istedim ama hesap bloke olduğu için alamıyoruz dediler. Yurttaş değilsin yani, resmi işlem yapamıyorsun, borcunu bile ödeyemiyorsun.” (S1., Ankara)

“Yurttaşlık bağım zayıfladı tabii, ama borçlarımızı ödemeye de devam ediyoruz. Şu halde, hak meselesi ortadan kalktı.” (N., İzmir)

“Bankadan sürekli arıyorlar, bana devlet memuru olarak kefilsiz kredi verdiniz, şimdi devlet beni memurluktan attı, ödeyemem diyorum, cevap pazartesi gününü kadar şu kadarını ödeyebilir misiniz oluyor. Durumumu anlamak istemiyorlar.” (S1., Mardin)

Görüşülen kişilerin çoğunluğu bu yaşadıklarının devletin tasarrufunda olduğunu, siyasal nedenlere dayandığını, dolayısıyla toplumla bir sıkıntılarının olmadığını, bu ülkeyi ve insanlarını sevdiğini özellikle belirtmiştir.

“Ben bu ülkeyi çok seviyorum. İnsanlarla derdim yok, yönetimle derdim var.” (İ., İzmir)

“Bu ülkeyle benim politik değil, kültürel, ben bu ülkeyi seviyorum. Ben Vartoluyum. Ege türkülerini de severim, Yunanistan’da bir adam var, aslen Gümüşhaneli, en iyi kemeçeyi o çalar, onunla da ortak paydam var. Onunla kendimi ortak bir kültüre, dokuya ait sayarım. Benim aidiyet duygum budur. Dağlara taşlara bakıp güzel şeyleri görebiliyorum. Benim politikliğim sınıfsız sömürsüz bir toplum istememden kaynaklanıyor. Yurtdışına gitmeyi hiç düşünmedim, istesem gidebilirim. Yaşamsal bir tehdit olmadıkça bana gitmek anlamlı gelmiyor. Biz de gideceksek kim mücadele edecek?”, (R., İzmir)

“Ben kendimi buraya ait hissediyorum. 8 Mart’a nasıl izin vermezler gibi şeylere şaşırıyorum hâlâ. Toplumsal dışlanmışlık hissetmiyorum. İzmir’de olmakla ilgisi olabilir. Çevreyle de ilgisi var. Televizyonda dönen dünya daha dışarıdan geliyor bana. Bunların değişeceğine inanıyorum. Bundan sonrası nasıl olur; bu da duygu durumuma göre değişiyor. Bazen daha iyimser bazen daha kötümser...İyi olması için bir şey yapmak gerekiyor, ama güç kaldı mı bilmiyorum. Aslında kendimi hâlâ buraya ait hissediyorum, devlete değil bu topraklara tabi, belki İzmir de yaşadığımız için öyle. Kendimi dışarda hissetmiyorum, hala bir süre sonra her şeyin değişebileceğini düşünüyorum.” (D., İzmir)

Araştırma boyunca görüşülen kişilerden, özellikle etnik ya da dinsel kimliği ya da siyasi görüşlerinden dolayı daha önce de ayrımcılığa uğramış olanlar ya da bu ayrımcılıklara dair farkındalıkları yüksek olanlar, bu yaşadıklarının bu ülkeye dair önceden beri olan bazı sorgulamalarını artırdığını ifade etmiştir.

“Burada yaşamak beni mutlu etmiyor, bu ihraçtan önce de vardı, ama şimdi daha güçlü. Yurttaşlık benim eskiden de zayıftı, ben kendimi dünya yurttaşı olarak görüyorum, nerde iyiysem orası iyi benim için. Kürt’ün Kürt olamadığı, Alevi’nin Alevi olamadığı, Ermeni’nin Ermeni olamadığı bir coğrafyada yaşıyoruz, daha güvenli ve mutlu bir ortamda yaşamak herkesin hakkı.” (C., Kocaeli)

“İhraca çok takılmıyorum. Devletin içinde çalışmak zaten çok doğru değildi. Belki bu yüzden eleştirilecektik sonradan. Böyle de bir çelişki var sonuçta. Bizler nerede olacağımıza çok karar veremiyoruz, kendimiz olamıyoruz.” (N., Ankara)

“Devletle kurduğumuz ilişkiyi çok düşündük. Muhalifiz, devletin işlediği suçlar üzerine kafa yorduk. Yine de o auranın dışına çıkmak ilginç bir deneyim oldu. Ağrılıyım ama aslen Kafkas göçmeniyim. Bu ülkede makbul vatandaş olmamayı Kürtler çok iyi biliyor. Ayrıcalıklı olmamayı

hissetmek çok ilginç geldi. Makbul olanın dışında kalmak ilginç bir şey. Cezaevi deneyimi olanlarda da bu hali gözlemliyorum. Tatilde bir taciz olayı başıma geldi. Baş etmeye çalıştım. Pazar sabahı polise gitmek istedim, ama sonra gitmedim. Haklı olduğumu dile getirememek, işte onu çok sert, çok net bir biçimde anladım. Devletin gözünde yurttaş değildim artık. TC kimlik numaram var. Bir bireyim sadece. Aile de yok, toplum da yok. Askıda kalmış, haklarından soyulmuş bir insan.” (E2., İzmir)

Araştırma boyunca anlatılan pek çok hak ihlali ve mağduriyetin yanı sıra, KHK ile ihraç edilerek işten çıkarılanların pasaportlarına tahdit konulduğu için yurt dışına gitmeleri mümkün olmamakta, bu da seyahat özgürlüğünün kısmen de olsa kısıtlanması anlamına gelmektedir. Temel hak ve özgürlüklerden biri olan seyahat özgürlükleri kısıtlanmış olmakla birlikte, görüşmelerde yurt dışına uzun süreli gitme istek ve niyetlerinin olup olmadığını sorduğumuzda, görüşülen kişilerin çoğu tereddütsüz bir şekilde bu ülkeden ayrılmak istemediklerini, kendilerini bu topraklara ait hissettiklerini, burada kalıp hakları ve daha iyi bir ülke/toplum için mücadele etmeye devam edeceklerini ve gelecek için umutlu olduklarını belirttiler.

“Yurtdışı düşünmüyorum, ancak çocuğumun yaşamının tehdit altında olduğunu hissedersen giderim. Eşim de gitmek istemez. Bugünler geçer. 90’lı yıllarda Adıyaman’da yaşadım, lise yıllarımdı, Kürtçe konuşmanın yasak olduğu ilkokul günleri yaşadık, onlar geçti bunlar da geçer.” (H., İzmir)

“Bu süreç bana devletle olan bağı çok sorgulattı. Yurt dışına gitmek için teklif aldım, ama istemiyorum. Burada hep bir arada olmak çok önemli, nerede savaşaçağımı biliyorum. Seni oradan kurtarmak istiyoruz dediler, ama ben istemedim. Türkiye’de faşizm hep vardı, faili meçhuller, işkenceler...Toplumla kurduğum ilişki zaten zedelenmişti. Aslında kendimi bu ülkenin yurttaşı gibi hiç hissetmedim, çalışırken hep ne işim var benim burada diye düşündüm.” (G., İzmir)

“Bu süreçte yurt dışına gidenler çok oldu. O zaman çok düşündüm, burada kalıp cezaevine girmek mi, yurt dışına gitmek mi? Ama ben buralara çok bağlıyım. Ben çocukken Kars’ta farklılıklarla bir arada olmayı başarıyorduk. O beni umutlu kılıyor.” (M2., İzmir)

“İlk başta yurt dışına gitme düşüncem oldu. Halkların Köprüsü Derneği vasıtasıyla mültecilerin neler yaşadıklarını gördüm. Bütün dünyada kötülük üretiliyor. Toplumlar da bunu destekliyor hem de ciddi ölçüde. Bunu anlayamıyorum. Hannah Arendt de bunun üzerine, toplumun desteğinin anlaşılabilirliği üzerine kafa yormuş. Ben nereye gidersem bu kafayla gideceğim. O yüzden son ana kadar gitmeyeceğim.” (Ö., İzmir)

II. Kayyım atanan belediyelerde, yerel yönetime siyasal katılım mekanizmaları ve yerel yönetim hizmetlerinde ortaya çıkan sorunlar ve mağduriyetler

OHAL sürecinde yüze yakın belediyede seçilmiş belediye başkanları görevden alınarak, yerlerine kayyım atanmıştır. Araştırmanın amaçlarından biri OHAL sürecinde yerel yönetimler alanında yapılan düzenlemelerin hem siyasal ve yönetsel katılım hem de yerel kamu hizmetleri bakımından yarattığı sonuçların sınırlı bir ölçüde de olsa tespit edilmesidir. Bu bağlamda KHK ile ihraç edilerek ya da sözleşmesi uzatılmayarak işsiz kalan yerel yönetim çalışanlarına, görüşmeler sırasında uğradıkları hak ihlallerinin yanında yerel yönetim alanında yaşanan değişimin nasıl gerçekleştiği ve yarattığı etkiler sorulmuştur. Aşağıdaki değerlendirmeler bu görüşmelerin sağladığı bilgilere dayandırılmaktadır.

Seçilmiş yerel yönetim temsilcilerinin görevden alınarak yerlerine kayyım atanması, yerel yönetim çalışanları tarafından, öncelikle seçimler sonucu ortaya çıkan temsiliyetin hiçe sayılması ve halkın iradesine müdahale olarak görülmektedir. Kayyım atanan yerel yönetimlerde bu işlemin güvenlik tedbirleri alınarak, güvenlik güçlerinin çoğu zaman orantısız güç kullanımı ve çalışanlara dönük suçlayıcı bir yaklaşımla yürütülmesi yukarıdaki yargıyı güçlendirmiştir. Öte yandan, bu süreçte çalışma düzeni ve çalışanlara karşı tavır tümüyle değişmiştir.

“Kayyım belediyede göreve başladığında bunu bir irade gaspı olarak gördük ve tepki gösterdik. Belediyenin içinde erkek özel harekâtçıların bizlere karşı tavırları bir psikolojik şiddete ve tacize dönüşüyordu. Çalışma koşullarımız çok ağırlaşmıştı. Bütün bunlara tepki gösterdiğimizde darp ediliyorduk, gözaltına alınıyorduk. Çalışma alanımızın, işyerimizin bu hale dönüştürülmesine dair gösterdiğimiz direnç siyasi faaliyet olarak görüldü, hakkımızda idari soruşturma açıldı. Bu süreçte ben üç kez gözaltına alındım, bunlar uzun gözaltılardı. Gözaltı işlemleri sırasındaki tıbbi muayenede, uğradığımız fiziki müdahale görüldüğü halde, hiçbir şey yapılmıyordu.” (N1., Mardin)

“Belediyede çalışma koşullarımız çok iyi idi. Sıkıntılar 17 Kasım 2016’da kayyım atanması ile başladı. Belediyeye, çalışma odalarımıza kapıları kırarak, köpeklerle girdiler. Bilgisayarlarımıza el konuldu. Gasp gibi bir yönetime el koyma vardı. Sanki yabancı bir kale fethedilmiş gibiydi. Bu durumu kabullenmek istemedik. Çok üzüldüm, kederlendim, yabancılaşıma hissettim. Bu ülkenin vatandaşı değilmişim gibi hissettim.” (S2., Mardin)

“Kayyım atanınca her şey değişti. Zaten diğer belediyelere kayyım atanmıştı. Bu siyasi bir operasyondur, biliyorduk...Ben hâlâ kayyım diye düşünmüyordum. Arama gibi düşündüm, biz yetkiliyiz, burası bizim çalışma alanımız, bizimle birlikte aramalısınız dedik. Önce odalar köpeklerle arandı, sonra kayyım geldi denildi. Biz belediyede çalışanlar olarak bahçede toplandık. İrademizi gasp ediyorlar, halkın iradesini gasp ediyorlar diye düşünüyorduk, konuşuyorduk. Adeta bir gözetlenme duygusu içinde 1-2 gün işe gidip geldik. Ardından 22 Kasım Salı günü ihraç kararı geldi.” (N2., Mardin)

“OHAL ile birlikte sıkıntılar başladı. 2 kere ev basıldı. 6 ayda 3 şehir değiştirdik; hem zorunluluk hem de istek vardı. Kayyım atanması ile birlikte işyerinde gönülsüz bir rıza oluşmuştu, bekliyorduk sürekli. Normal çalışma koşullarımız ortadan kalkmıştı. 40-50 gün işe gitmediğimiz halde hiçbir şey yapmıyorlardı.” (S1., Ankara)

Bu süreçte, yerel halk ile yerel yönetim arasında da bir mesafe açıldığı ortaya çıkmaktadır.

“Halktan artık belediyeye gitmedikleri, parkları kullanmadıkları yönünde sözler duyuyoruz. Şimdi kayyım atanan belediyelerde herkes birbirinden korkuyor. Herkesin biat etmesi isteniyor, büyük birader hikâyesindeki gibi. Herkesin birbirini ihbar etmesi isteniyor.” (N1., Mardin)

Kayyım atanan yerel yönetimlerde, öncelikle cinsiyet eşitliğine, kadınların toplumsal ve ekonomik hayata katılımına dair birimlerin ve tesislerin kapatıldığı ya da adının ve işlevinin değiştirildiği görülmektedir. Benzer şekilde, belediyede çalışan kadınlara karşı ayrımcı ve yıldıracı bir muamele gösterilmiştir. Ayrıca, çocuk ve gençlere dönük park, kütüphane gibi sosyo-kültürel hizmetlerinin de durdurulduğu ya da bunların içeriğinin dönüştürüldüğü görülmektedir.

“Kayyımla birlikte bizim belediye olarak daha önce halka sunduğumuz hizmetler bitirildi. Çocuklara, çocuk parklarına dönük olarak İtalya’da bir STK’nın desteklediği bir projemiz vardı. O kapsamda bir parka Alan Kurdi adını vermiştik. Bu parkın adını değiştirdiler. Projenin devam etmediğini gören İtalya’daki kurum da desteğini kesti. Suruç’ta sayıları çok olan mültecilere dönük bir projemiz vardı, durduruldu. Kadın müdürlüğü (?) kapatıldı. Belediyenin açtığı kültür merkezi kapatıldı, yerine Kur’an kursu açıldı. Kültür merkezine bir kütüphane kurmuştuk. Çeşitli kurumlardan kitap bağışı istedik. Dünya edebiyatından örneklerin olduğu, Yaşar Kemal, Virginia Woolf gibi ünlü yazarların eserleri bağışlandı. Ama daha sonra bu faaliyet sorgulandı, bu kitapların ne olduğu soruldu, kadınları örgütleme faaliyeti olarak adlandırıldı.” (N1., Mardin)

“Kadın politikalarına ilişkin hizmetlerde yeni konumlandırmalar yapıldı. Kadına şiddeti önleme, kadın ekonomisi gibi müdürlüklerimize erkekler getirildi. Adeta belediyeyi boşalttılar, olacağı buydu.” (S2., Mardin)

“Biz işten çıkarıldıktan sonra yerel yönetimlerde çok şey değişti. Biz halka bütünleşme esaslı çalışıyorduk, bunun başlangıcında da hep kadınları görüyorduk. Ama kayyımla birlikte halkın katılımı, kadınların katılımı engellendi, yapamazsınız dediler. Kadınlar sosyal hayattan çekilmeye başladı bu yüzden. Belediyenin yürüttüğü sağlık hizmetleri durduruldu, bütün araç gereciyle Sağlık Bakanlığına devredildi. Sanatsal ve kültürel faaliyetler de durduruldu. Bir yandan da Van’da dinsel faaliyet gösteren dernek ve vakıflar çoğaldı, şimdi onlara bağış yapılıyor, belediye onları destekliyor.” (E., Van)

Kayım atanan yerel yönetimlerde daha önce başlanan ve yapımı uzun zaman alacak önemli altyapı yatırımlarının durdurulduğu ya da kesintiye uğradığı ortaya çıkmaktadır.

“Kayyım gelmeden önce belediyemize teftişler yapıldı, 5 kez müfettişler geldi. İkinci teftişte dağ köylerinde bile inceleme yapılmış ve götürdüğümüz hizmete bakarak bize teşekkür edilmişti. Ama şimdi aynı teftiş raporlarıyla, fantastik kurgular hazırlanıp rant sağlama, kamuyu zarara uğratma gibi iddialarla hakkımızda idari soruşturmalar yürütülüyor. Biz belediyeçilik hizmetlerinde çok başarılıydık. Örneğin iş güvenliğinde belediyeler arasında beşinci olmuştuk. Bir arıtma tesisi yapıyorduk, ihaleye çıkmıştık, Avrupa Yatırım Bankası’ndan destek de almıştık. Kayyım atanana kadar %30’unu bitirmiştik. Mesela biz kar yağar yağmaz yolları temizler açardık, geçen kış Mardin merkezinde yollar 3 gün karlı kaldı.” (S2., Mardin)

Kayım atanan belediyelerde eski personelin KHK ile ihraç edilmesi ve sözleşmenin yenilenmemesi ile işten çıkarılmasıyla birlikte, işlerin diğer belediyelerden ya da kamu kurumlarından gelen alanın bilgisinden uzak ve deneyimsiz personel ile yürütülmeye çalışılması hizmetlerde aksamalara yol açmıştır.

“Şimdi işlerin ağır aksak gittiğini biliyoruz. Çünkü işi bilmeyen, o işin başlangıcını, geçmişini bilmeyen insanlara görev verildi. Başka belediyelerden, örneğin Kocaeli belediyesinden, ilçe belediyelerinden elemanlar getirildi. Ama onların da rızası alınmadı aslında, emrivaki yapıldı.” (S2., Mardin)

“Kayyım atandıktan sonra belediyede kadına çalışanlara karşı tavırları daha farklıydı. Bize yapılanları psikolojik baskı olarak görüyorum. Bizi barındırmamak, yıldırım istiyorlardı. Belediyeden biz bütçe yok diye çıkarıldıktan sonra, bizim yerimize eski güvenlik personeli olan 12-13 kişi sözleşmeli olarak işe alındı.” (N1., Mardin)

III. Dezavantajlı toplumsal kesimlere dönük STK’ların kapatılmasına bağlı mağduriyetler

OHAL sürecinde yaklaşık 1500 tane dernek kapatıldı. Bunların önemli bir kısmı ihtiyaçlar politikası üreten ve temsil olanağı sağlayan sivil toplum kuruluşlarıydı. Dolayısıyla bu dernek kapatmalara bağlı olarak bir dizi mağduriyet ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın amaçlarından biri, sözü geçen mağduriyetleri sınırlı ölçülerde de olsa tespit etmektir. Araştırmanın bu ayağı kapsamında Diyarbakır’da faaliyet gösterirken OHAL sürecinde KHK ile kapatılan üç derneğin eski yöneticileri ve üyeleri ile görüşülmüştür.

Bu derneklerden ilki yoksullukla mücadele kapsamında, Diyarbakır genelinde yerel yönetimler, çeşitli emek ve meslek örgütleri ve özel sektör ile işbirliği halinde faaliyet gösteren Diyarbakır Sarmaşık Derneğidir (Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği) . İkincisi, Diyarbakır ve çevresinde resmi yetkililerin çeşitli engellemeleri ya da maddi

imkânsızlıklar nedeniyle yapılamayan cenaze ve defin işlemleri konusunda cenaze sahibi aileler ile dayanışmak, cenaze ve defin işlemlerine yardımcı olmak için kurulmuş olan Meya-Der'dir (Mezopotamya Yakınlarını Kaybedenlerle Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği). Görüşülen üçüncü dernek ise tutuklu ve hükümlü yakınları ile dayanışmak ve onlara destek sağlamak amacıyla kurulmuş olan Diyarbakır Tuad-Fed'tir (Diyarbakır Tutuklu ve Hükümlü Aileleriyle Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği).

Sarmaşık: Yoksullukla Mücadele Açısından Bir Model

Sarmaşık Derneği, 2005 yılında kurulmuş; 2006 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Zorunlu göçe bağlı olarak son yıllarda ciddi bir nüfus artışının olduğu ve istihdam olanaklarının kısıtlı olduğu Diyarbakır kentinde en acil durumdaki yoksullara dönük gıda bankası, eğitim desteği, iş/beceri edindirme kursları gibi faaliyetler yürüten bir dernek olarak yoksullukla mücadele açısından bir model oluşturmuştur.

Sarmaşık faaliyetleri kapsamında ilk olarak 2005'de Diyarbakır genelinde yoksulluğun "röntgenini çekmek" üzere bir alan çalışması yapılmıştır. Deneyimli rehberler eşliğinde anketler yapılarak hanelerdeki birey sayısı, bunların çalışma kapasitesi gibi koşullara göre gelir grupları belirlenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre 500'ün üzerinde ailenin hemen o gün dışarıdan bir el uzatılmaz ise o gece aç yatacağı ortaya çıkmaktadır. Bu hanelerde genellikle en az 6-7 kişinin yaşamaktadır ve toplam gelir 150 doların altındadır.

Yoksulluk araştırması sonrasında ortaya çıkan durum, içinde büyükşehir belediyesi, (o zamanki adıyla) alt kademe belediyeleri, STK'lar, DİSK ve KESK'in bileşenleri olan sendikalar ve Diyarbakır Tabipler Odası'nın olduğu bir işbirliği hattı içinde değerlendirmeye alınır. Bu değerlendirmeler sonucunda, bu ağ içindeki her bir aktörün yapabilecekleri ortaya konmaya başlar. Örneğin toplu sözleşme görüşmelerinde işçilerin aldığı payın bir kısmının Sarmaşık'a aktarılması gibi bir karar alınır; Eğitim-Sen Diyarbakır Şubesi okul örgütlenmeleri bakımından katkıda bulunur. Ortaya çıkan "kent yoksullarının en yoksullara yardımcı olması" gibi bir durum olarak değerlendirilir; buradan bir model çıkarmaya uğraşılır. Dernek hızlı bir biçimde faaliyete geçtiğinde çalışanların sadece 5'i profesyoneldir, onlarca kişi gönüllü olarak çalışmaktadır. Dernek faaliyetlerine uluslararası alandan yardımlar gelir, kişisel destekler vardır. Temelde bireyler, yerel yönetimler ve STK'lar üzerinden yürüyen dernek faaliyetlerinde görece daha az olsa da özel sektör katkısı vardır. Örneğin gıda tedarikçileri nakliye maliyeti almamış, kendilerine eşantyon gelen ürünleri gıda bankacılığı için vermiştir.

Sarmaşık faaliyetleri sırasında, toplam 4600 aileye destek verilmiş, bu yaklaşık 30 bin kişiye tekabül etmiştir. Faaliyetler kapsamında gıda bankacılığı, eğitim destek sistemi, iş ve beceri edindirme kursları vardır. Bu çalışmalar sırasında destek alanların kendilerini hayırseverlerden yardım alanlar olarak değil, temel ihtiyaçları yaşadıkları kentin halkı tarafından dayanışmayla karşılanan insanlar olarak görmesi ve hissetmesi bir ilke olarak

benimsenmiş, bu çalışma biçimlerine de damgasını vurmuştur. Özellikle gıda bankacılığı faaliyetlerinin bu bakış açısıyla yürütülmesine çok özen gösterilmiştir.

“Sarmaşık’ın gıda bankasına geldiklerinde bir markete gelmiş gibi ihtiyaçlarını alıyorlardı. Ambalajlarda yazı yoktu. Eve yardım gönderildiğinde, önüne kadar değil yakınına kadar götürülüyordu. Burada transfere ve servise yerel yönetimler yardımcı oluyordu. Gıda bankasında fiyat artışı enflasyona bağlı olarak olabiliyordu. Örneğin bulgurun fiyatı 130 kuruştan 140 kuruşa çıkınca aileler nedenini soruyorlardı. Bu bilinçlenme, hakkını sahiplenme bizlere çok iyi geliyordu. Zaman içinde muhtarlar, ihtiyacı olan kişilere, ailelere Sarmaşık’ı adres göstermeye başlamıştı. Yeni bir başvuru olduğunda öğretmenler ve çalışmanın içindeki gençler yerinde inceleme yapıyordu. Oturulan ev, evin koşulları, gelir durumu, kira gideri, aileden birinin engelli olup olmaması, aileden birinin askerde ya da cezaevinde olup olmaması, sosyal yardım alınıp alınmadığı gibi koşullara dikkat ediliyordu. Sonunda da destek için değerlendirme yapılıyordu.”

“Bu açık kıt kaynaklarla nasıl doldurulur, toplum kendisi bununla nasıl mücadele eder sorularına bir cevaptı. Bunun bir hak çalışması olduğunu, bir hayırseverlik çalışması olmadığını hep vurguladık. Destek alan ailelerden gelen kadın ve gençlerin temsiliyeti söz konusu oldu, onların katılımı sağlandı.”

Sarmaşık faaliyetlerinin bir boyutu da iş ve beceri edindirme için eğitim olanakları sağlamaktır. Bunlardan özellikle kadınların yararlanmasına ve çok farklı alanlarda kurslar açılmasına uğraşmıştır.

“Sarmaşık faaliyetleri kapsamında kadın ve gençlere dönük iş edindirme programları düşünüldü. Kadınlara dönük kurslarda çiçek yapımından doğal gaz tesisatçılığına kadar iş edindirme amaçlı çalışmalar vardı. Kadınları üretken kılmaya çalışıyorduk.”

Eğitim destek sistemi içinde kapatılmadan önceki son durumda 125 öğrenci bulunmaktadır. İlköğretimden üniversiteye kadar farklı kademelerde olan bu öğrencilere duruma göre aylık burs verilmekte ya da sınavlara dönük olarak dersane desteği sağlanmaktadır.

“Bu konuda dershaneler destek olmuştu örneğin, bu sistem içindeki çocuklardan sadece kırtasiye masraflarını alıyorlardı. Bunun için de Eğitim-Sen kendi payını dahil ediyordu. Avrupa’da Sarmaşık üzerinden çeşitli dayanışma ağları oluşmuştu. Buralardan da nakdi destek geliyordu. Bu faaliyetlerin hepsi, yapılan her şey Valiliğe bildiriliyordu.”

Sarmaşık, yoksullukla mücadele kapsamı içinde bu durumun yarattığı yoksunluklara örneğin eğitime katılma gibi, sağlık hizmetlerine erişim gibi alanlarda katkı vererek çözüm getirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Eğitim-Sen çok ciddi bir destek vermiş; örneğin öğretim programları ve resim, fotoğraf gibi hobilere dönük eğitimler konusunda yardımcı olmuştur.

Sarmaşık sunanın ve yararlananın memnun olduğu bir dayanışma ve destek mekanizması sağlamaya çalışırken en çok siyasi ayrımcılık yaptığı, belli bir görüşteki kişi ve aileleri desteklediği yönünde yoğun eleştiriler almıştır. Oysa ki yoksullukla mücadele hedefi içinde bu tür ayrımcılık yapılmamasına bu tür sonuçlar ortaya çıkmamasına başından itibaren özen gösterilmiştir.

“Yoksulluk destek mekanizması açısından kişilerin siyasi durumunu gösteren ya da tespit etmeye çalışan hiçbir soru yoktu. Buna rağmen 2013-14’deki valilik soruşturmasında, destek alanların %56’sı örgüte yakın gibi bir yargı belirtildi. Biz de valilik bu böyle bir çalışmayı nasıl yaptı, bu sonuca nasıl vardı sorusunu sorduk, cevabı yoktu tabii. Ailelerin çocuklarının adlarından bile anlam çıkarılmıştı. Ama sadece çocuk adlarına bakıldığında bile bir çeşitlilik çıkıyordu...Valilik ve İçişleri Bakanlığı denetimleri oldu. 9 kez başmüfettiş düzeyinde denetlendi. Bu denetimlerde hiçbir usulsüzlük tespit edilmedi. Bu denetimlerde belirlenen 125 aileye doğrudan başmüfettişler gitti. Bu çalışmaların gerçekten ihtiyacı olanlara dönük olduğunu görüp bizlere teşekkür ettiler o zaman. 2016 başlarında yapılan son denetimde de kayırma, taraf gözetme anlamına gelecek hiçbir şey tespit edemediler.”

Sarmaşık, Ekim 2016’da KHK ile kapatılmıştır. O sırada gıda bankasında 400 bin liralık ürün, Dernekte 250 bin lira destek için toplanmış para, bir daire ve araç vardır. Bunların tümüne el konulur. Bütün belgeler ortada olduğu için yardımların bir kısmı bir süre daha ailelere ulaştırılır, sonra kesilir. Eğitim desteği 2017 Haziran’a kadar gönüllüler üzerinden sürdürülür; son haliyle çok az kişi ile devam etmektedir. Ancak sistemin önceki gibi yürümesi mümkün değildir.

“Sarmaşık’ın elindeki yoksulluk durumunu gösteren veriler kapatılmadan sonra kullanılmadı. Ailelere dönük destekler kesildi, insanlar ortada kaldılar. Sur’daki yıkımı yaşayan ailelerin çoğu bizim ailerdi. Onlar için üst üste yıkım oldu, göç ettiler. Göç ettiklerinde bir süre destek olduk, ama kapatmadan sonra kesildi. Eğitim desteği açısından acil durumda olan 5 tıp öğrencisi vardı. Bunların 3’ünün desteklenmesini bir firma üstlendi, daha önce de bu çalışmalara destek veren bir firmaydı. Diğerleri de gönüllüler üzerinden yürüyor. Zaten Sur’daki ailelere ulaşma kapasitemiz ortadan kalktı. Eğitim desteğindeki çocuklara, ilk ve orta düzeydekilere yaz kampları, beceri kursları düzenliyorduk, bunlar ortadan kalktı. Eğitim-Sen ve diğer kurumların desteği ile yürüyen bu faaliyetler ortadan kalktı. Destek alan ailelerin çoğunda engelli vardı, aile üyeleri arasında çalışabilecek durumda kimse yoktu. Bu insanlar bir tür dilencilik itilmiş oldu.”

Sarmaşık kamuoyunda büyük ilgi görmüş hem ulusal hem de uluslararası ölçekte politik ve akademik tartışma ve araştırmaların konusu olmuştur. Bu çalışmaların çoğunda, dernek yöneticilerinin de ifade ettiği gibi, yoksullukla mücadele alanında bir topluluğun ortak hareketini, bir yerel yönetim anlayışını gösteren bir örnek olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda sosyal politika alanını sadece devlet/yerel yönetim ekseninde olmaktan çıkarıp bu alanda bir toplumsallaşma, sivilleşme ve duyarlılık yaratma çabası olarak da ele alınmıştır.

Özetle, Sarmaşık yerel yönetimler, STK'lar ve bireyleri bir araya getirerek bir toplumsallaşma projesi yaratan farklı bir dayanışma modeli olmuştur.

Derneğin kapatılmasıyla, yukarıda açık bir şekilde ifade edildiği gibi, yoksulluk koşullarında hayatlarını idame ettirmek durumunda olan ailelerin aldığı sınırlı destek ortadan kalkmıştır. Sadece bir maddi destek kapsamında olmayan, bir psiko-sosyal destek mekanizması işlevi de gören dernek faaliyetlerinin sona erdirilmesiyle, bu faaliyetlerden yararlanan kişi ve aileler için yalnızlaşma, yoksunlaşma ve marjinalleşme koşulları ortaya çıkmıştır. Eğitimlerini bu faaliyetler kapsamında aldığı destek ile yürütebilen çocuk ve gençlerin durumu belirsizdir.

Meya-Der: Cenaze yakınlarına destek

2008 yılında kurulan Meya-Der, dünyadaki çatışma bölgelerinde ortaya çıkan benzerleri gibi defin-cenaze vb. belli kamusal hizmetlerin yürütmesinde ortaya çıkan aksaklıkların çözümlenmesi için ilgili aileler ile kamu yetkilileri arasında bir köprü vazifesi üstlenen, aynı zamanda ailelere maddi ve manevi anlamda destek olan bir sivil toplum örgütü olarak hizmet vermiştir.

“Çatışmalarda yakınlarını kaybeden ailelere yardımcı olmak için kuruldu. Ailelere maneviyat olarak destek veriyorduk. Çoğu taziye bile düzenleyemeyecek durumda oluyordu. Derneğin kurucuları da aynı durumdaki kişilerdi, yani onlar da çatışmalarda yakınlarını kaybetmişlerdi. Biz ailelere cenaze alımı, merasim, defin işlemleri ve taziye için yardımcı oluyorduk.”

Dernek tüzüğü hazırlanırken Türkiye'nin doğusundaki koşulları dikkate alınır; bölgedeki çatışmalar sonucunda çatışmanın iki tarafından da kayıplar olmaktadır. Bir yandan, toplu mezarlar sorunu vardır, en azından 17 bölgede toplu mezar olduğu bilinmektedir. Son olarak, yakınlarına teslim edilmeyen cenazeler olmaktadır. Derneğin kapatılmadan sonra suçlama ve dava konusu olan faaliyetleri ilk baştan beri tüzükte kapsamlı bir biçimde ifade edilmiştir. Bu bağlamda dernek “insani bir hizmet veren” bir dernektir. Ayrıca Dernek kayıplar, çatışma kurbanları ve faili meçhullerle ilgili çalışan uluslararası örgütlere üye olmuş; bir süre sonra uluslararası alanda tanınırlık kazanmıştır.

Dernek faaliyetlerini yürüttükçe hem cenaze sahibi aileler için hem resmi yetkililer için bir başvuru mercii haline gelmiştir.

“Aileler bize başvuruyordu, yetkililerle temasa geçerek buluyorduk. Devlet yetkililerinin bile bulamadığı bir insanı biz buluyorduk. Biz bir köprüydük. Ailelere gösterdiğimiz bu destek dava konusu oldu. Halbuki cenazeler alınırken devlet yetkilileri ve güvenlik bürokrasisi de bizim arabuluculuğumuza güveniyordu. Cenaze alımlarına kitlesel olarak geldik, hiçbir gerilim yaşanmadı. Ailelerin sakinleşmelerini sağladık.”

Derneğin kapatılması bu hizmetlerin büyük ölçüde aksamasına yol açmıştır. Ancak dernekte çalışan bir avuç insan, bütün tehditlerinde ve haklarında açılan davalara rağmen, daha sınırlı ölçülerde de olsa, yardım bekleyen ailelere destek olmaya çalışmaktadır.

“Aileler şimdi yalnız hissediyorlar. Biz onlarla birlikte morga giderdik. Şimdi savcılık tehdit ediyor, dernektekiler gelmeyecek diye. Artık aileler tehdit altında olduğu için morga gidemiyoruz, ama aileyi yalnız bırakmıyoruz. 3 gün önce bir cenaze geldi, biz gönüllü olarak destek olduk mesela. Şimdi cenazeler ailelere teslim edilmiyor. Ayrıca şimdi yıkılan, saldırılan mezarlıklar var.”

2016 sonbaharında Derneğin KHK ile kapatılmasından sonra dernek gönüllüleri ve yine de onlara başvuran aileler tehdit edilmektedir.

Diyartuader: Tutuklu yakınlarına destek

Geçmiş 1990’ların ortasına kadar uzanan Diyartuader, tutuklu ve hükümlü yakınlarına hukuki destek sağlamak, cezaevi ziyaretlerinde maddi koşulları yeterli olmayan kişilere belli destek mekanizmaları üretmek ve hasta tutuklu ve hükümlüler ile ilgilenmek üzere kurulmuştur. Daha önceleri, birkaç defa mahkeme kararlarıyla kapatılmış, sonra yine kurularak faaliyetlerine devam etmiştir. Dernek faaliyetleri giderek genişlemiş; bir üst örgüt olarak Tuad-Fed (Tutuklu ve Hükümlü Aileleriyle Yardımlaşma ve Dayanışma Dernekleri Federasyonu) kurulmuştur. 9 ilde dernek, 3 ilde temsilcilik halinde çalışılmıştır.

Dernek ekonomik anlamda bir destek vermemiş, hukuki destek için çalışmıştır. Temelde bu alandaki hak ihlalleri, sevkler, sürgünler ve hasta tutsaklarla ilgili olarak tutuklu ailelerine destek olmaya uğraşmıştır. Bu bağlamda siyasetçilerle de görüşerek, bu sorunlara çözüm bulunması için çaba göstermiştir.

“2012-2013’de hasta tutsaklarla ilgili olarak Adalet Bakanı Cemil Çiçek ile, TBMM’de Adalet Komisyonu ile ve CHP grubu ile görüşmüştük. Bizim destek olduğumuz tutuklu aileleri, cezaevindeki yakınları başka cezaevine sürüldüğünde çok sıkıntı yaşıyordu. Biz bu ailelerin cezaevi ziyaretine gidebilmesi için, ulaşım firmaları ile anlaşarak, daha az maliyetle hep beraber gitmelerini sağlıyorduk.”

Diyartuader’in kapatılmasıyla birlikte dernek faaliyetleri ile örülen destek ve yardım hattı kopmuş durumdadır. Oysa bu alandaki sorunlar ve mağduriyetler azalmadığı gibi katlanarak büyümektedir.

“Şu anda tutukluların sayısı çok yükseldi. 2012-2013’te tutuklu sayısı 3800 civarı iken, şu anda siyasi tutukluların sayısı 10 bini geçmek üzere. Bize başvuran ya da ulaştığımız bütün tutukluların aileleri ile çalıştık. Daha çok siyasi tutuklular söz konusu idi tabii. Şu anda da böyle bir süreç var. Yeni cezaevleri açılıyor, bunların bir kısmının kadın ve çocuk cezaevleri olacağı söyleniyor. Bunların çoğunun da yüksek güvenlikli cezaevi olacağı düşünülüyor. Bu cezaevlerine

doğru bir aktarma olacaktır, oluyor. Bir de, önceden ortak olan görüş günleri haftanın farklı günlerine dağıtılıyor. Bunlar da, tutuklu aileleri için yeni sıkıntılar demek.”

Dernek KHK ile kapatıldıktan sonra faaliyetlerinde ciddi aksamalar olmuş; önceden yaklaşık 15 kişi aktif çalışırken, son durumda 3 kişi gönüllü olarak çalışmalarını sürdürmeye uğraşmaktadır.

IV. Basın alanından bir örnek: Bir gazete kapatılınca çalışanları hangi hak ihlallerine uğrar?

OHAL sürecindeki tedbirler bağlamında özellikle kapatılan kurumların çalışanları olmak üzere basın kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin ve özel sektördeki kuruluşların çalışanları açısından hak kayıpları ve mağduriyetler ortaya çıkmaktadır. Bu alana küçük bir ışık vermek üzere, araştırma kapsamında KHK ile kapatılan Kocaeli’ndeki bir yerel gazetenin çalışanları ile görüşülmüştür.

Gazetede çalışan muhabirler ve ofis çalışanları, öncelikle kendileri için gazetenin kapatıldığı günün pek çok haklarını kaybedişlerinin bir simgesi, dolayısıyla çalışma hayatları açısından bir milat olduğunu belirtmiştir.

“Başlama noktası 27 Temmuz gecesi idi. KHK 668 ile gazetenin kapandığını öğrendik, aynı gece gazete mühürlendi. Herkes gazetenin önüne geldi, polisler geldi, gazetenin sahibi geldi. Sahibi gözaltına alındı, 28 gün gözaltında kaldı. Biz beklemedeydik, maaşımızı alamadık, tazminat alamadık, mesai, izin vb. bütün haklarımız kaldı. Ortadaki soru işaretlerinin giderilmesi için gazete sahibinin akıbetini bekliyorduk, tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. Sonrasında kendisini hiç görmedik, bizi hiç aramadı.”

Basın sektöründe çalışanlar ister muhabir ister ofis çalışanı olsun, Türkiye’de bu alanın kendine özgü güvencesiz, geçici, esnek ve belirsiz çalışma koşullarına aşına olmakla birlikte, KHK ile gazetenin kapatılmasıyla birikmiş maaşlarını ve kıdem tazminatlarını alamamak gibi hak kayıpları yaşamış ve bu durum onlara çok ağır gelmiştir. Ancak, en önemlisi nitelikleri ve birikimleriyle aldıkları, çalışma koşulları açısından elzem olan ve mesleki haklarını koruyan sarı basın kartlarının iptaliyle muhabirler büyük bir mağduriyet yaşamaktadır. Bu kartın olmamasıyla “habere gitme” ve haber yapma koşulları da sınırlanmış olmaktadır. Sözün özü, muhabirler için sarı basın kartı mesleğe dair pek çok hakkın ve güvencesi olarak vazgeçilmez bir belgedir. Ancak tek tek kendileri hakkında bir iddia ya da dava olmamasına rağmen kapatılan gazetenin muhabirlerinin sarı basın kartları iptal edilmiştir.

“Sarı basın kartlarımız alındı, ertesi gün telefon mesajı geldi, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü’nden Müdürlüğünden kartlarınızı geri verin diye. Biz de kargo ile gönderdik. Çoğumuz başka medya kuruluşlarında çalışmaya başladık. Tekrar basın kartı başvurusu yaptık,

online yapılıyor, orada engellenmiştir yazısı çıkıyor karşımıza. 100 yıl boyunca cezalı olduğumuz yönünde bir bilgi vardı. Bununla birlikte, üst yönetimdekiler yeni kart alabildiler. Hakkımızda hiç bir soruşturma yok, yargı kararı yok, İçişleri Bakanlığı'na sorduğumuzda böyle diyorlar.”

Basın kartımızın olmaması çalışma hakkının gaspı gibi. Bizden intikam alınıyor sanki, o mesajı aldık.”

“Şu anki koşullarımızda biz Basın Kanunu'ndan faydalanamıyoruz. O kanunda yıpranma payı, fikir işçiliği, erken emeklilik gibi düzenlemeler var, bunlardan faydalanamıyoruz basın kartı olmayınca. Sigortamız basın sigortası, ama sarı basın kartı olmayınca keyfi bir durum ortaya çıkıyor. Bu kartı biz haklarımızı savunmak için istiyoruz. OHAL'den önce basın kartı veren Kurulda gazeteciler ağırlıktaydı, şimdi devlet memurları karar veriyor. TGS bu düzenlemeyi kabul etmedi.”

“Spor muhabiri idim. Spor Muhabirleri Derneği'nden, Futbol Federasyonu ile birlikte verdikleri bir kart var, onu göndermediler yeni işime başladığımda.”

KHK ile kapatılan gazetelerde ofiste bulunan kişisel ya da kurumsal her türlü araç gereç, donanım ve özel eşyalara el konulmasıyla birlikte, muhabirler kendilerine ait fotoğraf makineleri, bilgisayar gibi çalışma araçlarının yanında haber arşivlerini de yitirmiş olmaktadır. Görüşülen gazetecilerden biri, haber arşivinin artık ulaşılamayacak durumda olmasının, yıllardır yerel sorunları ve olayları haber yaptığı için aynı zamanda “kent'in hafızasının” yok edilmesi anlamına geldiğini belirtmiştir.

“İletişim alanında yüksek lisans öğrencisiyim aynı zamanda, daha önce bu kapatılan gazetede çalışıyordum, ayrılmıştım. Şimdi çalışmıyorum. Gazetenin mühürlendiği gece polislerle birlikte içeri girebildim. Çalışanları almıyorlardı içeri, ben çalışan olmadığım için girebildim. Ama daha önce çalıştığım bir yer olduğu için ve eşimin halihazırda çalıştığı yer olduğu için çok kötü oldum. Hiçbir şeye dokundurtmuyorlardı. Tüm kişisel eşyalar TMSF tarafından, tam da bugün satışa çıkarıldı. Fotoğraf makinaları, lensler, masalardaki kupalar ve hatta kağıt mendiller...Bunu şu an çalıştığım gazetede haber yaptım”

“Gece sendikadan haber geldi, öğrendik. Lensler, objektifler, kitap denemeleri, hard diskler, hiçbir şeyimizi alamadık.”

“Gazetenin basılması psikolojik olarak sarsıcı bir durumdu. Çalıştığınız yer aranıyor, her yer döküldü. Kişisel eşyalarımızı alamadık, makyaj malzemelerimiz bile kaldı.”

Gazetenin kapatılması ve bununla birlikte mesleğe ve çalışmaya dair haklarının kaybı gazete çalışanlarında büyük bir moral bozukluğu ve öfke yaratmıştır. Ancak bu hak ihlallerin düzeltilmesi konusunda henüz bir düzeltme yoktur.

“Bu durum bizi çok üzdü, kırdı, belki düzeltilebilir diye bekledik, ne kıdemimizi aldık, ne ihbarımızı aldık. Bir tane bizim durumumuzu anlayıp bizimle ilgili bir çalışma yapan olmadı. Unutulup gittik. Gazete bedavaya kapatılmış oldu, sahibi ticarete devam ediyor, adeta ödüllendirildi kendisi, ihbarsız tazminatsız işyeri kapatmış oldu. Hiçbir hak kaybımız düzeltilmedi.”

“Bizim gazetenin önündeki çay ocağında bile durmamızdan rahatsız oldular, Güvenlik Şubeden gelip uyardılar. Yerimizde duramaz olduk, özellikle ilk on gün, evde duramıyorduk, yiyemez içemez olduk. Hep bir araya geliyorduk sürekli. Bu durum bizi çok üzdü, kırdı, belki düzeltilebilir diye bekledik, ne kıdemimizi aldık, ne ihbarımızı aldık. Bir tane bizim durumumuzu anlayıp bizimle ilgili bir çalışma yapan olmadı. Unutulup gittik. Gazete bedavaya kapatılmış oldu, sahibi ticarete devam ediyor, adeta ödüllendirildi kendisi, ihbarsız tazminatsız işyeri kapatmış oldu. Hiçbir hak kaybımız düzeltilmedi. Dava açamadık, sendika dava açılmayacağını söyledi KHK’ya yargı yolu kapalı olduğu için. OHAL Komisyonuna başvurduk, ama oradan da umudumuz yok.”

Kapatılan gazetenin çalışanları sınırlı da olsa belli bir destek görmüştür.

“Diğer gazetecilerden bu süreçte çok da bir şey beklemedik. Yerelde çalışan gazeteciler çok destek alamadı, ama bu anlaşılır bir şey. Ama yerelde bize sahip çıkan meslektaşlarımız oldu. Biz gazetenin önünde otururken muhalefetten de gelenler oldu. CHP de konuyu gündeme getirdi, bu konunun takipçisi olacaklarını söylediler, ama pek bir şey yapıldığını görmedik. İşsiz kalanlar içinde bir damlayız.”

Kapatılan gazetenin çalışanları bir süre sonra farklı medya kuruluşlarında işe girmiştir. Ancak bu süreç önceki iş arama dönemlerindeki kadar kolay olmamış, bir sürü zorluklarla karşılaşmışlardır. Ancak başka basın kuruluşlarında iş bulmuş olsalar bile, artık haber aktarırken daha dikkatli olduklarını, her türlü bilgi ya da kuvvetli duyumu belgelemeye çalıştıklarını, OHAL sürecinin basın üzerinde yarattığı baskılar karşısında çok temkinli çalıştıklarını ifade etmiştir.

“Normalde iyi gazeteciler havada kapılır, ama bizim için öyle olmadı, acaba başımıza bir iş gelir mi diye korkuyorlar.”

“Artık kendimizi daha korumaya alarak yazmaya çalışıyoruz, eskiden hiç düşünmeden yapacağımız haberi şimdi üç kere düşünmeden yapmıyoruz. Belgeye, bilgiye çok dikkat ediyoruz. Bizler yine de içimizdeki gazetecilik ruhunu kaybetmedik.”

“O zaman yaşadığımız ağırlık hâlâ omuzlarımızda. Biz OHAL koşullarında gazetecilik yapıyoruz. Yasa dışı hiçbir şey yapmasak da kendimizi hiç güvende hissetmiyoruz. Hiç bir güvencemiz yok,

o kadar rencide edici şeyler oluyor ki, ben kaç yıl önce sarı basın kartı almışım, en son çalıştığım gazetede alamamışım ki, bu onur kırıcı bir şey. Ekonomik boyutun ötesinde, bu bir hakaret.”

Basın çalışanlarının yaşadığı, yukarıda sözü geçen hak kayıpları ve mağduriyetlerinin tümü doğrudan ya da dolaylı olarak basın özgürlüklerini ve halkın haber alma hakkını etkilemektedir. Son olarak, bir başka hak kaybı üzerinde durmak gerekir: OHAL sürecinde Kocaeli’nde üç gazete kapatılmıştır; ancak çalışanları ile görüşülen bu gazetenin ulusal ölçekte de istisnai olan bir özelliği vardır. Gazetenin kapatılmasıyla birlikte bu örnek de ortadan kalkmıştır. Kendi başına bu bile ciddi bir hak kaybıdır.

“Biz Türkiye Gazeteciler Sendikasında (TGS) örgütlüydük. Türkiye’de yerelde örgütlü tek gazete idik, bu somut örnek de ortadan kalkmış oldu. 30 kişi civarında çalışan vardı.”